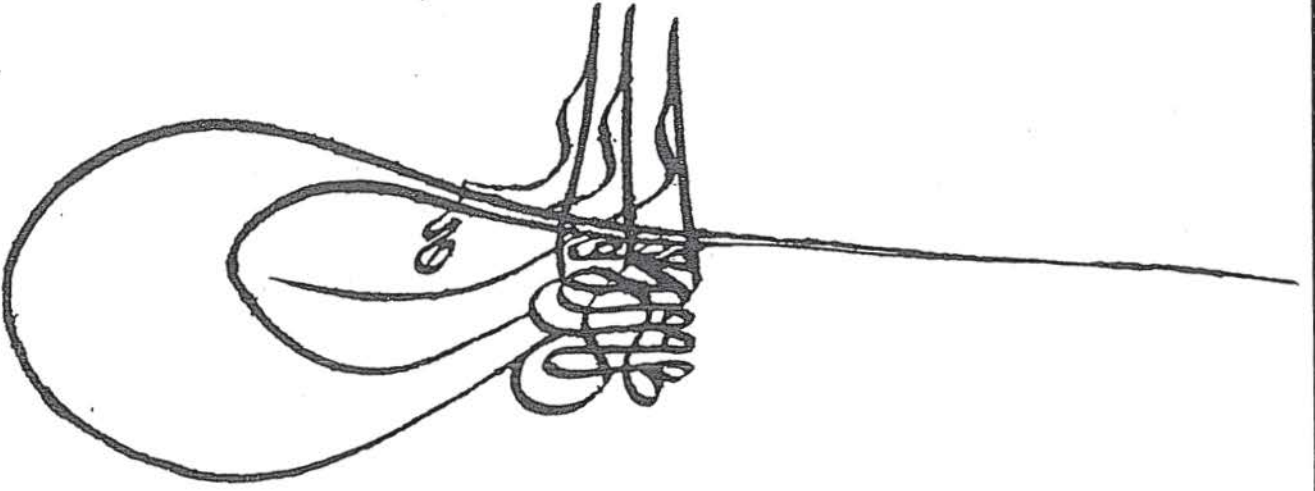

JOURNAL OF TURKISH STUDIES

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

VOLUME 5
1981

Edited by
Yayınlayanlar

ŞİNASİ TEKİN • GÖNÜL ALPAY TEKİN

*This volume of the Journal has been subsidized by the
Center for Middle Eastern Studies of Harvard University*

(1983)

JOURNAL OF TURKISH STUDIES

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

VOLUME 5
1981

Edited by
Yayınlayanlar

ŞİNASİ TEKİN • GÖNÜL ALPAY TEKİN

Editorial Board • Yazı Kurulu

Omeljan PRITSAK
Robert DANKOFF. A. Turgut KUT. Günay KUT.
David S. THOMAS

Managing Editor
Carolyn CROSS

Consulting Editors • Yardımcı Yazı Kurulu

F. AKÜN istanbul. G. BAYERLE bloomington. E. BIRNBAUM toronto. M. CANPOLAT ankara. C. DİLÇİN ankara. K. ERİMER ankara. O.Ş. GÖKYAY istanbul. G. HAZAI berlin. H. INALCIK chicago. Ö. INCE ankara. B. KARASU ankara. E.L. KEENAN harvard. V.L. MENAGE london. G.M. MEREDITH-OWENS toronto. S.J. SHAW los angeles. D.N. SKIOTIS harvard. C. SÜREYA istanbul. T. TEKİN ankara. S. TEZCAN ankara. A. TIETZE wien. Ş. TURAN ankara. J.R. WALSH edinburgh. N. YAMADA osaka. P. ZIEME berlin.

PRINT
Harvard University Printing Office

Library of Congress Catalog Number 75-15418

(1983)

BEŞ TRABZON MASALI
VE
BİR TAHLİL DENEMESİ

Gönül Alpay Tekin
(Harvard University)

Aşağıda metinleri tesbit edilmiş ve en küçük birimlerine ayrılmış olarak şemaları verilmiş olan masalları anneannem Emine Bölükbaşı'dan dinledim. Emine Bölükbaşı Trabzon'da yetişmiş, orada evlenmiş ve hayatının büyük bir kısmını orada geçirmiştir. Yaşlılık döneminde kızlarıyla birlikte Ankara'da hayatını sürdürmüştür. 1958 yılında Aydın'a bizi ziyarete geldiği sırada kendisinden dinlediğim pek çok masaldan ancak on tanesini tesbit edebildim. Bu yılda anneannem altmışbeş yaşlarındaydı. Çevresinde ve âile içinde usta bir masalcı olarak tanınıyordu.

Bu masalları tesbit ettiğim sırada ben yirmi yaşında ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün ikinci sınıfında öğrenci idim. Masalların metinlerini, anneannemin ağzından duyduğum şekliyle tesbit etmeğe çalıştım. Kulağımın bana tanıdığı imkân nisbetinde bu prensibe bağlı kaldım. Bu masal metinleri böylece, fonetik ve morfolojik özellikleri mümkün olduğu kadar muhafaza edilerek, fakat özel işaret kullanmaksızın aşağıda yayınlanmıştır. Ayrıca bu masallar üzerinde yapılacak inceleme ve çalışmalarda kolaylık olsun diye onları en küçük birimlerine indirerek bir şema halinde tesbit ettikten sonra *AaTh* ve *TTV*'deki masal tipi numaralarını belirttim. Bunun yanı sıra *TTV*'nin yayınlandığı 1953 ile 1970 yılları arasındaki devrenin masal derlemelerini bir tarafa bırakarak 1970'den bu yana yayınlanmış belli başlı masal derleme ve incelemelerinde bulduğum bu masalların varyantlarını gösterdim. 1953-1970 yılları arasındaki çalışmaları bir tarafa bırakmamın sebebi bu makalenin sınırlarını zorlamamak isteği olduğu kadar P. N. Boratav'ın 1969 yılında yayınlanan *Az Gittik Uz Gittik* adlı masal derlemesinin sonunda bu yılları da içine alan notlar bölümünün bulunmasıdır.

I. Masal : Elmas Dal

1. Bir annenin iki kızından küçüğü, bahçede oynarken bir elmas parçası bulur. Bunu toprağa sokar. Bu elmasdan bir fidan büyür.
2. Padişahın oğlu, annesinden komşularının küçük kızını kendisine istemelerini rica eder.
3. Kız saraya gelin giderken, bahçeye diktiği elmas dalı beraberinde götürmek için ikinci bir araba ister. Elmas dalı bu arabaya koyar, padişahın bahçesine getirir ve diker.
4. Kız, bu ağaca "silkin canım, silkin" dediğinde bu ağaç, dallarından pırl pırl elmaslar döker. Evlendiğinin ertesi günü kız ile bahçeye inen şehzade bu durumu görünce karısını daha çok sever.
5. Bir gün ablası kardeşini ziyarete gelir. Kız, ablasından saçını tarayıp örmesini rica eder. Abla saçı örerken, kızın başına sihirli bir toplu iğne sokar. Kız bir güvercin olup uçar.
6. Küçük kıza çok benzeyen abla onun yerini alır.

7. Bir gün şehzade abla ile birlikte elmas dalı görmeğe gittiğinde, dal ablaya beddua eder ve elmas yerine at fişkuları döker. Bu hale şaşırın şehzadeye abla, ağaç bize darıldı şeklinde bir izahatta bulunur.

8. Bir gün şehzade bahçedeki bütün dalların kuruduğunu görür, bahçıvandandır sebebini sorar. Bahçıvan, her gün bir kuşun gelip onunla konuştuğunu, giderken de "konduğum dallar kurusun" dediğini, gerçekten de kuşun konuştuğu dalların kuruduğunu anlatır.

9. Bu izah üzerine şehzade bahçedeki bütün dalların sakızlanmasını emreder. Kuş, bu yüzden konuştuğu daldan uçamaz ve yakalanır.

10. Şehzade, kuşu severken, sihirli iğneyi bulup çıkarınca küçük kız eski haline döner. Olanı anlatır. Kızın ablası cezalandırılır.

Masal tipi : AaTh 408 (*The Three Oranges*), 450, 452B.* TTV 89, 167 III, IV (*Nar Tanesi*), 168 III (*Geyik Kardeş*), 290 V.

AaTh 408¹ ve TTV 89'da anlatılan masal tiplerinde kızın kuş haline dönüştürülmesi, bu kuşun sarayın bahçesine gelmesi, yakalanması dışında *Elmas Dal* ile ilgili bir benzerlik bulunmamaktadır. Zira bu tiplerde konuşan, mücevher saçan veya kızınca at fişkuları döken ağaç motifi bulunmamaktadır. Fakat AaTh 452 B ile TTV 89 III'de 8 ile 15inci motifler arasında yer alan masallar *Elmas Dal*'la büyük bir benzerlik göstermektedir.

Aynı şekilde son yıllarda yayınlanan TTV 89. masal tipinin varyantlarından bazılarında *Elmas Dal* masalının bir kısmı yer almaktadır. Adı *Limon Kız*,² *Portakal Perileri*,³ *Nar Tanesi*⁴ şeklinde verilen bu masallarda masalın kahramanı olan kızın padişahın oğlu ile buluşmasını anlatan uzun bir giriş vardır ve bu masallar *Elmas Dal*'da bulunmayan çok değişik motifleri ihtiva etmektedirler. Durumu daha iyi açıklayabilmek için önce *Limon Kız* ve *Portakal Perilerinin* motiflerini sıralayalım:

1. Bir ihtiyar kadının bedduasıyla genç şehzade Portakal Perilerine veya Limon Kıza âşık olur.

¹ Bu masal tipinin Çin'deki bir varyantı için bk. W. Eberhard, "The girl that became a bird," *Semitic and Oriental Studies*, Vol. XI (1951), s. 79 vd. S. Thompson, bu masalın kaynağı olarak İtalya'yı göstermektedir (bk. S. Thompson, *The Folktale* [University of California Press, 1977], s. 94). Bu görüşünü S. Thompson, masalın varyantlarına Avrupa'nın güney ve dünyadoğu bölgelerinde daha çok rastlandığını söylemekle desteklemektedir ki bize bu oldukça yetersiz bir kanıt olarak görünmektedir. Çünkü Yakın Doğu'da sadece Türkiye'de bu masalın söylendiğini zikretmekte, İran ve Orta Asya'daki varyantlarından hiç söz etmemektedir. Sadece Türkiye'de değil bütün Yakın Doğu'da bu masalın çok yaygın olduğunu ve ayrıca Hindistan'da da bilindiğini göz önüne alırsak, tarihî öncelik bize masalın kaynağının İtalya olamayacağını açıkça kanıtlar. Ayrıca masalın Hint kaynaklı olup Yakın Doğu'ya ulaştığını, Yakın Doğu'nun dağıtım merkezi olduğunu, bütün dünyaya buradan yayıldığını W. Eberhard'ın yukarıdaki makalesinden anlıyoruz.

² Naki Tezel, *Türk Masalları* (İstanbul 1971), C. II, s. 131-145.

³ Ş. Yamaç, Slaveyko Martinof, *Türk Masalları* (Sofya 1957), s. 110-118. Bu eser 1970 yılından önce yayınlanmış olmasına rağmen, bu masal *Az Gittik Uz Gittik* (İstanbul 1969)'te bulunmadığı ve hakkında bilgi verilmediği için, bu makalede yukarıdaki eserden istifade edilmiştir.

⁴ Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* (Ankara 1975), s. 252-257, 258-261.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

2. Onları bulmakta ona bir dev ve kardeşleri veya bir ihtiyar kadın yardım eder.
3. Şehzade ilk iki portakal veya limonu susuz bir yerde keserek içlerinden çıkan kızların ölümüne sebep olur.
4. Üçüncü portakal veya limonu bir su kenarında keser. İçinden çıkan kız çıplak olduğundan onu orada bırakıp yakındaki bir şehre elbise almağa gider.
5. Su almağa gelen bir zenci hizmetçi kız ağaçtaki güzel kızı görür. Onun yanına çıkar. Başına batırdığı bir iğne ile veya saçından bir altın tarak çıkarmakla kız kuş olup uçar.
6. Şehzade zenci kızla evlenir.
7. Bir kuş hergün sarayın bahçesine gelir, bahçıvan ile konuşur, sonra "konduğum her ağaç kurusun" diyerek uçar. Gerçekten kuşun konduğu dallar kurur.
8. Şehzade ağaçların neden kurduğunu bahçıvandan öğrenince dallara tutkal veya zift sürülmesini emreder.
9. Yakalanan kuşu zenci kız öldürtür. Öldürülen kuşun tüylerinden bir tanesi iki tahta arasında sıkışıp kalır. Sarayda hizmet eden kadınlardan birisi bu tüyü alıp evine getirir. Bu tüyden güzel bir kız meydana gelir veya öldürülen kuşun bahçeye dökülen bir damla kanından bir servi ağacı peyda olur. Zenci kız bundan bir taht yaptırır. Ağacın kıymıklarını yaşlı bir hizmetçi kadın evine getirir. Bu kıymıklardan güzel bir kız doğar.
10. İhtiyar kadın bu kızı yakalar, hikâyesini öğrenir. Şehzadeyi evine davet eder ve Portakal Perisiyle onu tekrar buluşturur. Veya içinde kızın yüzüğü bulunan çorbayı şehzadeye götürerek onları yeniden birleştirir.

Görülüyor ki bu masal tipinde 6. ve 9. motifler *Elmas Dal* masalının bir kısmını ihtiva etmektedir. Yani bu, kızın kuşa dönüşmesi ve padişahın bahçesine gelmesi, konduğu dalların kuruması, dallara tutkal veya zift sürülmesi sonucunda yakalanması motiflerini ihtiva etmektedir. Fakat bu arada sevinçliyen elmas, kızdığı anda at fışkıları döken, konuşan elmas ağaç motifi ise tamamen kaybolmuştur.⁵ Aslında *Limon Kız* ve benzeri adları taşıyan masal tipinin daha başka varyantları vardır ki bu varyantlarda kızın kuşa dönüşmesi motifine hiç rastlanmamaktadır. Meselâ: *Üç Karpuz Güzeli*, *Üç Turunçlar*, *Üç Narlar*,⁶ *Üç Nar*⁷ gibi. Bu masalların *Elmas Dal* ile hiç bir ilgisi olmadığı halde, *Limon Kız* masal tipinin varyantlarıdır. Bu durum *Elmas Dal*'ın *Limon Kız* masal tipine sonradan karıştığını, aslında müstakil bir masal tipi olduğunu düşündürmektedir. Kendisine yapılan bir kötülüğü kuş olarak haber verme ve adaleti gerçekleştirmek eylemine dayanan bu masalın Afrika'da anlatılan benzerleri de bizi bu düşünceye sürüklemektedir. Zira orada da bütün ağırlık bu tem üzerinde toplanmış olup, masallar son derece sade ve zincirleme

⁵ Bu motif için bk. S. Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature* (Bloomington 1932), C.I, D 950, D 1610.2 (Speaking tree), F 811.2.2 (Tree with leaves of jewels). Bu sonuncu motif, yani mücevher yapraklı ağaç, Hint masallarında ve Japon mitolojisinde bulunmaktadır. Bu motifi yukarıda, makalede zikredilen masal tiplerinden sadece *Elmas Dal*'da bulunması dikkat çekicidir.

⁶ B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 50-52 ve 291-303.

⁷ Umay Günay, *Elâzığ Masalları* (Erzurum 1975), s. 139-142, 425-430.

olaylardan arınmıştır.⁸ Ayrıca bizim bu düşüncemize destek olan bir başka masal tipi daha vardır: TTV 167 (*Nar Tanesi*), 168 (*Geyik Kardeş*)'de konuları anlatılan masal tiplerinin de *Elmas Dal* ile hiç bir ilişkileri olmadığı halde,⁹ bu tiplerin varyantlarında yine büyüğü iğne ile kuş olan kız, bu kuşun sarayın bahçesinde bahçıvanla konuşması, konuştuğu dalların kuruması, yakalanması gibi motifler yer almaktadır. Yine konuşan elmas ağaç motifi tamamen bir kenara itilmiştir.¹⁰ Aslında *Nar Tanesi* masal tipi kıskanç üvey anne-üvey kız ilişkisini anlatmakta, bir bakıma yine bir haksızlığı dile getirmektedir. *Geyik Kardeş* de aynı şekilde kıskançlık ve tamah yüzünden bir başkasına kötülük etme eylemine dayanmaktadır. Belki de bu tema benzerliği dolayısıyla hem *Limon Kız*, hem *Nar Tanesi* ve onun değişik bir kolu olan *Geyik Kardeş* masal tiplerini anlatan masalcılar, *Elmas Dal*'ın haksızlığa uğrayan kahramanı kızın kuş oluşunu ve kuş olarak geri gelişini benimsemiş değişik bir motif olarak bu masalların bünyelerine almışlardır. Bu görüşü şöyle açıklayabiliriz: Ağaç + kadın veya kız + ağacı bekleyen ve çeşitli görünüm ve görünüm tarzlarında (dev, yılan vb. dost veya düşman olarak) ortaya çıkan tabiatüstü güç motifleri ve onların etrafında onlarla ilgili diğer motiflerin meydana getirdiği masal motif gurubu, aslında belli bir tip masalı meydana getirir.¹¹ Bu tipte genellikle insanın tabii ihtiyaçları ve sosyal ilişkileri dile getirilir. Bu tip masallarda ağacı kızdan, kızı da ağaçtan ayırmak imkânsızdır. Ağacın yanında, altında veya üstünde başhyan masalda bu çevre bütün tabiatüstü olayların meydana geldiği bir sahnedir ve ağaç hem bahşedici, koruyucu hem de kahramanı yok edici güçlerin yani iki zıt güç prensibinin sembolü olarak masalda yerini alır. Masalcılar, ağaç ve kız motiflerini ve onları çevreleyen diğer motif ve anlamları, masalı anlatırken kendilerine özgü anlatış biçimleri içine istedikleri gibi yerleştirirler. Şimdi durum böyle olunca, *Limon Kız*, *Geyik Kardeş*, *Nar Tanesi* masal tiplerine bakılacak olursa bu masallarda ağaç zaten esas yerinde bulunmaktadır. *Limon Kız* şehzadeyi beklerken saklanmak için ağacın tepesine çıkar, zenci kız onu orada görür ve değişik biçimlerde ağaçtan ve şehzadeden uzaklaştırır. Aynı şekilde *Geyik Kardeş*'te şehzade ve şehzadenin adamları kızı ağaçta görür, onu oradan indiremezler. Ağacı keserler. Fakat ağaç geyiğin yalamasıyla esrarengiz bir şekilde yeniden eski halini alır. Kızı nihayet bir hile ile ağaçtan indirirler. Yine *Nar Tanesi*'nde büyü ile ölmüş gibi gösterilen *Nar Tanesi*'nin tabutu bir ağaç üstünde, şehzadenin onu görmesini bekler. Şu halde masalcıların, *elmas dalı*, yani yeni bir ağacı bu masallara katma ihtiyaçları yoktur. Bu masallarda ağaç zaten vardır. Olmayan motif, kıza yapılan kötülükler arasında onu kuş haline dönüştürme motifidir. Bu yüzden o motifi ona bağlı diğer motiflerle bu masalların içine yerleştirir ve *elmas dalı* yani bu masalın diğer ana motifini bir kenara iterler.

İşte bizim burada metnini verdiğimiz *Elmas Dal*, bu masal tipinin bütün olarak korunduğu bir masal olması bakımından önemli bir masaldır.

II. Masal: Gümüş Parmak Kız

1. Hint padişahı kıyafet değiştirerek seyahate çıkar. Bir köyde bir köylünün evinde misafir kalır. Köylünün kızıyla evlenir. Ayrılırken kıza bir elmas dal ile bir kolbağı verir. "Eğer kızım olursa bu elmas dalı tak. Oğlum olursa bu kol bağı koluna bağla gelip beni bulsun" der.

⁸ David E. Bynum, *The Deamon in the Wood* (Cambridge 1978), s. 106-108 (*Let the Big Drum Roll*).

⁹ Bu masal tiplerinin konusu ve diğer varyantları teferruatlı bir şekilde TTV 167 ve 168'de verilmiştir. Ayrıca *Geyik Kardeş*'in *Elmas Dal* ile ilgisi olmayan varyantları için bk. S. Sakaoğlu, *Gümüşhane Masalları* (Ankara 1973), s. 473-475 "Hani ya Bacımın Ayağı." Umay Günay, *aynı eser*, s. 93-94. 335-337 "Bacı Bacı Can Bacı." Naki Tezel, *aynı eser*, C.II, s. 45-48 "Alabalık."

¹⁰ *Elmas Dal*'daki motifleri ihtiva eden iki *Nar Tanesi* masalı için bk. B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 44-46 ve 252-257. 258-261.

¹¹ D. E. Bynum, *aynı eser*, Chapter Two, Trees and Tricksters, s. 57 vd. Özellikle s. 98-104.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

2. Kızın bir oğlu olur. Çocuk büyüyünce babasını aramak üzere seyahate çıkar. Annesi koluna kol bağı takar.

3. Yolda pastırma yüklü bir çocukla arkadaş olur. Padişahın oğlu bu çocuğa kim olduğunu ve nereye gittiğini söyler.

4. Pastırmayı yiyince çok susarlar. Bir kuyuya rastlarlar. Önce pastırmacı çocuğun beline ip bağlayıp suya indirirler. Ondan sonra çocuğun beline ip bağlarlar. Ancak pastırmacı çocuk onun ipini yukarı çekmez. "Senin yerine ben geçersen, elbiselerini benimle değiştirirsen ve bu sırrı kimseye söylemeyeceğine dair yemin edersen ipi çekerim" der. Çocuk bu şartı kabul etmek zorunda kalır.

5. Nihayet Hint padişahının ülkesine gelirler. Padişah sahte pastırmacı çocuğu kendi oğlu zannettiği çocuktan daha fazla sever. Sahte şehzade çocuğu kıskanır ve yok etmek ister. Babasına Rus kralının kızıyla evlenmek istediğini ve bu kızı kendisine ancak arkadaşının getirebileceğini söyler.

6. Yolda bir yılan öldürerek, zümrütianka kuşunun yavrularını kurtarır. Zümrütianka kuşu minnettarlığının nişanesi olarak kanadından *iki tüy* verir, sıkıldığında bu tüyleri birbirine vurmasını söyler.

7. Yine yolda deniz kendarında kumsalda arkası üstü düşmüş bir balığı yüzüstü çevirerek kurtarır. Balık minnettarlığının nişanesi olarak ona *iki pulunu* verir. Bunaldığı zaman bu pulları birbirine vurmasını söyler.

8. Çocuk Rusya'ya gider. Kraldan kızını ister. Kral kızının bazı istekleri vardır. Bunların yerine getirilmesi şart koşulur. Birinci istek: Filân dağdaki çeşmenin tepesinde bir ağaç var. O ağaçtan *iki elma*, o çeşmeden bir desti süt getirecek.

9. Geceyleyin bir şeyhin ona verdiği *iki çubuk* sayesinde dağ alçala alçala sarayın önüne kadar gelir. Çocuk da *iki elmayı* ve bir desti sütü elde eder. Ertesi tünü sultan hanım lokma lokma kesilmiş bir köpek yavrusunun üstüne bu süttten döker ve elmadan koklatır. Köpek yavrusu dirilince çocuğun bu işi başardığını kabul eder.

10. İkinci istek: Sultan hanımın yedi yaşındayken denizde kaybettiği yüzüğünün bulunmasıdır. Çocuk büyük balığın pullarını birbirine vurur. Büyük balık, bu yüzüğü bulan ihtiyar balığa padişahlığını verme bahasına yüzüğü çocuğa getirir.

11. Üçüncü istek: Filân dağın tepesinde bir kuyu var. O kuyuda bir arap elindeki def çalıyor. Karşısındaki kafeste ise bir kuş oynuyor. Çocuk o kuşu getirecek.

12. Zümrütianka kuşunun yardımı ile ve şeyhin verdiği çubukların, kuyuyu yükselte yükselte çocuğa getirmesi sayesinde çocuk kuşu kafesiyle getirir. Sultan hanım kuşa bir tokat vurur, kuş sultan hanım gibi bir kız olur.

13. Çocuk *iki kızı*, *iki elmayı* ve bir desti sütü alarak geri döner. İki kız sahte şehzadeyle evlenmeyi kabul etmezler ve kendilerini getiren delikanhyla evlenmek istediklerini söylerler.

14. Sahte şehzadenin adamları çocuğu lokma lokma keserler ve bir yere gömerler. İki kız, çocuğun mezarını bulur, onu oradan çıkarıp yanlarındaki süt ve elma ile yeniden diriltirler.

15. Bu sefer sahte şehzade çocuğun asılmasını ister. Asılırken çeketi çıkarılan çocuğun kolunda, babası kolbağını görür. Oğlunu tanır. Çocuk "ölmeyince, yitmeyince, bir daha bu dünyaya gelmeyince söylemeyeceğine" dair ettiği yemini bozulduğundan gerçeği anlatır. Pastırmacı çocuk cezalandırılır. Şehzade getirdiği iki kızla evlenir.

Masal Tipi: AaTh 531 "*Ferdinand the True and Ferdinand the False*" ve 551 "*The Sons on a Quest for a Wonderful Remedy for their Father*." TTV 81 "*Yardımsaver At*," 207 III "*Fildişi*," 248 "*Kötü Baba*"

AaTh 531'de gösterilen varyantlar içinde *Gümüş Parmak Kız* masalının motiflerine benzer motifler bulunmaktadır. Bunların belli başlıları şunlardır: 1. Babasını aramaya çıkan oğul 2. Yolda kimlik değiştirme 3. Kıskanç arkadaşın teklifiyle tehlikeli seyahate çıkma 4. Balıktan ve kuştan pul ve tüy alma 5. Bir prensesi getirme. Ancak prensesin, bizim masalımızdaki gibi kıskanç ve sahte şehzade için mi yoksa padişahın kendisi için mi getirildiği kesinlikle anlaşılmıyor. Bunun dışında kalan tanınma aracı kolbağı, sihirli hayat bahşeden elma ve süt, bir tokat vurulan kuşun kıza dönüşmesi, alçala alçala sarayın önüne gelen dağ, yükselerek kahramanın ayağına ulaşan kuyu, lokma lokma kesilerek öldürülmek ve sonra dirilmek, verilen sözü sonuna kadar tutmak gibi motifler ne AaTh 531 ve 551 ne de TTV 81, 207 III ve 248'de bulunmaktadır. Esasen TTV 81 ve 207 III ve bunlarla akraba olan 76 numaralı tiplerle bizim masalımızın ilgisi sadece kahramana güç vazifeler yükleme, kahramanın bu vazifeleri yerine getirmek üzere yola çıkması, hayvanlardan—bir attan veya tilkiden—yardım görmesi sonucunda güzel prensesi getirmesi, fakat gelen kızın padişahla evlenmek istememesi gibi masalın ana unsurları bakımındandır. Bu tip masallar, bir nesneyi bulup getirmek veya bir işi yapmakla yükümlü olma ve bu nesneyi arama veya işi yapmak üzere yola çıkmadan ibaret olan iki eylem üzerine kurulmuşlardır.

Teması bu iki eylem üzerine kurulmuş aynı âileden diyebileceğimiz pek çok masal tipi bulunmaktadır. Ayrıca değiştirme, ilâve etme ve eksik anlatma sonucu bu tiplerin de sayısız varyantları türemiştir. Son zamanlarda yayınlanan masal derlemelerinde bu âilenin tiplerine ve varyantlarına sık sık rastlanmaktadır. Bunlar arasında görebildiklerimizi, bir fikir vermesi için sıralıyalım: *Kırk Kardeş, Avcıoğlu, Altın Bülbul, Sihirli Tavşan, Keloğlan Yemende*,¹² *Avcı Mehmedin Oğlu*,¹³ *Avcı Mehmet, Şemşirak Taşları, Avcı Mehmedin Oğlu, Cinpulat*,¹⁴ *Bengiboz, Beyböyreğ, Ahmet Şah, Sırma Saç*,¹⁵ *Dünya Güzeli*¹⁶ masal tiplerindeki kahramanlar, arayışa çıkma nedenleri, kahramana yardım eden hayvanlar, üstün güçlere sahip insanlar, varlıklar, sihirli nesneler, masalların bitişleri birbirinden o kadar farklıdır ki ilk bakışta bu masalların arasındaki benzerlik farkedilmez. Ama bu farklı motifleri bir tarafa bırakıp da masalların ana yapısına bakılınca aralarındaki akrabalığı yakalamamak mümkün değildir. Şöyleki bu tip masalların ana yapısını şu şekilde formüllendirebiliriz: 1. Kahraman çeşitli sebeplerle—çoğunlukla kıskançlık veya bir hastaya ilâç bulma sebebiyle kendisinden istenilenleri bulmak üzere yola çıkar. 2. Kendisine bu arayışta hayvanlar, insanüstü güce sahip varlıklar veya insanlar yardım ederler. 3. Aradığı şeye ulaştığında kendisinden bazı şartları yerine getirmesi istenir. Bu ikinci kademede istenilenler için genellikle tabiatüstü varlıklarla ve insan gücünü aşan zorluklarla karşılaşır. Bu arada yine hayvanlardan ve insanüstü varlıklardan veya tabiatüstü güce sahip insanlardan ya da alelâde bir ihtiyardan (erkek veya kadın) yardım alır. 4. Sonunda elde ettiği

¹² Naki Tezel, *aynı eser*, C. I, s. 3-29, 108-115, 166-203. C.II, s. 104-123, 261-264.

¹³ Umay Günay, *aynı eser*, s. 144-146 ve 433-436.

¹⁴ Saim Sakaoğlu, *aynı eser*, s. 114-115 ve 367-372, 157-159 ve 507-516, 153-160 ve 517-522, 160-162 ve 523-528.

¹⁵ Bilge Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 35-37, 53, 55, 191-201, 304-307, 316-318.

¹⁶ P. N. Boratav, *Az Gittik Uz Gittik*, s. 80-91, not 14, s. 374.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

kızı (dünya güzeli, değişik memleketlerin sultan hanımları, dev kızı, peri vb.) padişah veya kendisi dışında bir başkasına getirir. 5. Bu kız kendisi için getirildiği şahsı beğenmez, masalın kahramanı ile evlenir. Bazan da kim için getirilmiş ise o şahıs ile evlenir.¹⁷

Bizim masalımız *Gümüş Parmak Kız* ana yapısı itibarıyla bu masallarla akrabadır, yani aynı âileye mensuptur. Ancak öteki masalarda vazife verme ve bu vazifeyi gerçekleştirme eylemi ile ortaya konan insan idealinin yani "güçlü, imkânsız gerçekleştiren insan"ın *Gümüş Parmak Kız*'da değişik bir renge boyandığı görülür. Bu masalda kahraman, kendisini kıskanan ve kendisine kötülük yapan kişinin isteklerine ve ihtiraslarına karşı müstağnidir. Ayrıca verdiği söze rağmen her an kendi kimliğini açıklama hakkını kendinde bulabilecek ve yeminini bozmakta kendini mazur görebilecek durumdadır. Çünkü kendi kimliğini saklamak hususunda söz verdiğinde, kendisini ölüme sürükleyebilecek duruma düşürme hakkını bu kıskanç arkadaşına vermemiştir. Bu yüzden bu tehlikeli seyahate çıkmakta ne ahlâk bakımından bir mecburiyeti vardır, ne de fizikî bir zorunlulukla karşı karşıyadır. Oysa öteki masalarda çoğunlukla padişah kendisine bir şey getirmek üzere kahramanı görevlendirir veya bir dev, bir ejderha kahramandan bir şey ister. Her iki durumda da kahramanın hayır demesi, ölümüyle son bulur. Halbuki bu masalda kahraman kendisine oynanan bu oyunu anlayınca asıl padişah oğlunun kendisi olduğunu açıklamak ve tehlikeli yolculuktan kurtulmak imkânına sahiptir. Buna rağmen kendisine kötülük yapan birisini mutlu kılmak için yola çıkar.

Kahraman son derece sabırlıdır. Hayvanlara karşı iyidir. Bir kutsallık vasfına sahiptir. İhtiyar adamın verdiği *iki çubuk* ona bu kutsallığı kazandırır. Dağ da, kuyu da onun ayağına kadar gelir. Getirdiği nesneler hayat bahşedici olmak nedeniyle bütün canlı varlıklar için yararlı nesnelerdir. Ayrıca masalda ölür ve yeniden dirilir. Böylece verdiği yemin bozulur, gerçeği söyleme hakkına sahip olur. Fakat buna rağmen o yine susmakta ısrar eder. Ancak tesadüf, yani babasının kolbağını görmesi kahramanı kurtarır.

İşte masalın bu noktası çok dikkat çekicidir: Sırrını ifşa etmekte hiç bir engel olmadığı halde ve asılmaya gittiği sırada dahi susmakta ısrar etmesi bizi, ister istemez bu kahramanı Budistlerin *bodhisattva* ideali ile birleştirmeye sevk ediyor. Budistlere göre bütün canlı varlıklar, işledikleri amellerin iyiliğine veya kötülüğüne göre öldükten sonra iyi veya kötü bir başka varlık şeklinde yeniden dünyaya gelirler. Sonuza doğru uzanan bu yeniden doğumölüm zinciri, işlenen amellerin sıfıra inmesiyle bir yerde son bulur, bu durum, yeniden madde haline gelmeme, yeni bir biçim kazanmama durumudur ki buna *nirvâna* denir. *Nirvâna*'ya ulaşan varlık yani Buddha, sonsuz sayıda canlı varlığın geride ızdıraplar içerisinde kaldığını görünce bunlara yardımcı olmak, bunların ızdıraplarını hafifletip *nirvâna*'ya biraz daha yaklaşımlarını sağlamak için munasip bir varlık kılığına girerek, yeniden bu dünyada canlı varlıklar arasında dolaşmaya başlar. İşte bütün canlı varlıklara yardımcı olmayı, yalnız kendileri için ebedî mutluluk olan *nirvâna*'da (hiçlikte) kalmaya tercih eden bu 'varlıklara' *bodhisattva* adı verilir. Bunların bir mühim vasfı da 'insan isteklerinden ve hırslarından müstağni olup canlı varlıklara acımadır.' Tabii, kahramanın *bodhisattva* kişiliği masalın içindeki teferruatta saklıdır. Gerçekle hayalin beraberce dokunduğu masalın müphemiyet örtüsü altında saklanmıştı. Bunun için de bu kişiliği çıplak gözle yakalamak hemen hemen imkânsızdır. Üstelik masalda kahramanın, bir *bodhisattva* gibi hareket ettiğini düşünmemize engel olacak bir husus da

¹⁷ Bazi masal tipleri de vardır ki bu âileye mensup olduklarında tereddüte düşülür. Zira bu masal tipleri eksik söyleme, değiştirme ve başka âileden masal tipleriyle karıştırılma sonucu tanınmıyacak şekilde değişmişlerdir. Meselâ fizikî bakımdan güçlü kuvvetli fakat aptal kimselerle alay eden masal âilesine mensup *Onüç* (S. Sakaoğlu, *aynı eser*, s. 461-466) aynı zamanda yukarıdaki masal tipleriyle de ilgilidir. Yine *Çini Maçın Padişahı* (U. Günay, *aynı eser*, s. 517-520) ve *Balık Kız* (S. Sakaoğlu, *aynı eser*, s. 119-120 ve 383-389) ve bunun varyantları başka masal tipi motifleriyle karışmış, fakat bu masal tipleriyle akrabalığı olan masallardır.

bulunmaktadır: Bodhisattvalar, bütün insanlığa yararlı olacak şeyleri kendi istekleriyle aramaya çıkarlar. Oysa bu masalda kahraman, prensesin isteği üzerine ölüyü diriltten elmayı ve sütü bulmak üzere yola çıkar. Fakat unutmamalıdır ki bu masal Budist kültür dairesinin dışında anlatılmıştır. Masalın bu denli değişik olması, onun İslâm kültürü ve Yakın Doğu masal geleneği içinde geliştirilmiş olması sonucudur. Hatta böyle bir değişimin meydana gelmesini tabii karşılamamız gerekir. Bu ve buna benzer değişmelerin nasıl ve hangi şartlar altında meydana geldiği ise ayrı bir araştırma konusudur. Belki de bu tip değişmelerin vuku bulduğu eserlerde dilin 'üslûp' özellikleri dikkatli bir şekilde incelenirse, ciddi ipuçları bulunabilir.

Son olarak burada, iyiyi ve kötüyü temsil eden iki gencin macerası olması bakımından, masalımızın, Budistlerin 'Kalyanamkara-Papamkara' hikâyesini hatırlattığını belirtelim.¹⁸

İşte eski tarihî çizgisini ve insan idealini devam ettirmesi *Gümüş Parmak Kız*'ı öteki benzeri masal tiplerinden tamamen farklı kılmaktadır. Ayrıca bu durum, bu masal tipi tarihinin çok gerilere gittiğine bir delil olmaktadır.

S. Thompson, 531 numaralı masal tipinin çok eski olup, Eski Mısır'da milât öncesinde söylenen *İki Kardeş* adlı masala götürülebileceğini, fakat kendisinin derlediklerinin çok gerilere uzanmayıp yeni varyantlar olduklarını, milâttan sonra XII. yyda derlenmiş olabileceklerini, bu masal tipinin henüz tamamiyle incelenmemiş olmasına rağmen, Avrup'ya Doğu'dan, muhtemelen Hindistan'dan gelmiş olabileceğini belirtmektedir.¹⁹ Bu son görüşünde S. Thompson'un haklı olduğunu *Gümüş Parmak Kız* ortaya koymaktadır. Ancak bu gelişin, doğrudan doğruya Hindistan'dan değil de Orta Asya ve İran üzerinden olmasının çok daha muhtemel olduğunu burada belirtelim.

Gümüş Parmak Kız'ın aynı âileden pek çok masal tipiyle akrabalığı olmasına rağmen, şimdiye kadar sadece bir tek varyantına rastlanmıştır. O da Bilge Seyidoğlu'nun yayınladığı *Sırma Saç* masalıdır.²⁰

III. Masal: Dilâlim Çengi

1. Üç kız kardeş, padişahın geceleri ışık yakılmaması hususundaki yasağını dinlemez, ışıklarını yakarak çalışmalarına devam ederler.

2. O yoldan lalası ile geçen padişahın dikkatini ışıklar çeker, evin önüne gelir, ve içerdeki konuşmaları dinler.

3. Büyük kız "Padişah beni alsa, halı dokur, bütün sarayı halı ile döşerim," ortanca kız "Ben de peşkir dokurum, gelen bütün misafirlerin dizlerini hep peşkirle doldururum, sonra toplayıp hepsini ceviz kabuğuna sığdırırım," küçük kız "Ben hiç bir iş yapmam, sırma saçlı kızla altın perçemli oğlan doğururum" der.

4. Ertesi günü padişah büyük kızı kilim tezgâhlarına, ortanca kızı peşkir tezgâhlarına gönderir, küçük kızı da sarayda bırakır.

¹⁸ Hikâyenin Türkçe neşri için bk. H. N. Orkun, *Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikâyesinin Uyguracı* (Türk Dil Kurumu, İstanbul 1940), s. 1-118. Fransızca neşri için bk. J. R. Hamilton, *Le Conte Bouddhique du Bon et du Mauvais Prince en Version Ouïgoure* (Paris 1971), s. 1-204.

¹⁹ S. Thompson, *The Folktale*, s. 62-63. Burada S. Thompson masalın asıl kaynağını hem Mısır'a hem de Hindistan'a bağlayarak okuyucuyu tereddüte düşürmektedir.

²⁰ aynı eser, s. 53 ve 304-307.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

5. Kızın doğum vaktinde onu kıskanan ablaları, ihtiyar ebe kadınla anlaşır, doğan sırma saçlı kızla, altın perçemli oğlan yerine iki köpek yavrusu koyarlar. İhtiyar ebe kadın çocukları bir yeşil sandığa koyarak denize bırakır. Çocukların annesini padişah ceza olsun diye üç yol ağzında yarı beline kadar toprağa gömdürür, gelen geçenlerin kadının yüzüne tükürmelerini, ona taş atmalarını emreder.

6. Yaşlı bir adam denizden bu sandığı çıkarır, çocukları bulur, karısıyla beraber bu çocuklar 15-16 yaşlarına gelinceye kadar bakarlar.

7. Bir gün sokaktaki çocukların oğlana "piç" demeleri üzerine iki çocuk hakikati öğrenip yola çıkarlar. Nineleri onlara içi su dolu bir ibrik verir "İbrikteki su bitinceye kadar, bu ibriğin suyunu dökerek, arkanıza hiç bakmadan gidin" der. Çocuklar ninelerinin nasihatini tutarlar. İbrikteki su bitince arkalarına bakarlar, büyük bir ev görürler, o evde yerleşirler.

8. Bu ev padişahın sarayının karşısındadır. İki kız kardeş çocukların kimliğini anlamak için ihtiyar kadını sarayın karşısındaki eve gönderirler.

9. İhtiyar kadın "bu ıssız evde canın sıkılıyordur, filân dağın dibinde bir dev vardır, bahçesinde bir selvi, selvinin üstünde de dünyanın kuşu vardır, onu getirt de eğlen" diye akıl verir.

10. Kız, kardeşinden bu ağacı getirmesini ister.

11. Çocuk, yolda, ihtiyar ninesinin kendisine verdiği *iki kanadı* birbirine vurur. Ninesi çıkar gelir.

12. Ninenin çocuğa verdiği *sırmalı ceket* ve devin memelerinden emme nasihatı sayesinde dev çocuğu kendisine oğul edinir. Devin diğer yedi oğlu selviyi kökleyip çocuğa verirler. Ayrılırken dev anası, ona *bir çift tüy* verir.

13. İhtiyar cadı kadın, selvi ağacının geldiğini görünce, bu sefer kıza "filân dağın tepesindeki *Yengi çalıp kendi oynayan, kendi çalıp yengi oynayan kıızı* kardeşin getirsin, o zaman daha iyi eğlenirsin" der.

14. Çocuk yine yola çıkar, söylenen dağın tepesine gelir, bakar ki her tarafta taştan adamlar var. Oradaki evin içinde dolaşan kıza "*Dilâlim Çengi*" diye seslenir. Kız ona taş deyince atın ayakları taş olur. İkinci seslenişte at, üçüncü seslenişte çocuğun ayakları taş olur.

15. Çocuğun aklına dev anasının verdiği *tüyler* gelir. Onları birbirine vurur. Devin sayesinde çocuk ve at canlanırlar. *Dilâlim Çengi* evini kapatır, bir ceviz kabuğuna girer, oğlanın cebine yerleşir.

16. Eve gelirler. Evde bir şenlik başlar. Eve tekrar gelen kocakarıyı *Dilâlim Çengi* bir helâ süpürgesi yapar.

17. Padişah bu gençleri yemeğe çağırır. Yemekler zehirlidir. *Dilâlim Çengi* önce yemeklerden kediye verir. Kedi ölür.

18. Bu gençler padişahı yemeğe davet ederler. Kaybolan bir gümüş çatal padişahın üzerinden çıkar. Padişah buna çok şaşar.

19. Padişah bu defa yine çocukları yemeğe davet eder. Bu sefer *Dilâlim Çengi* kedi istemez, yemeğe başlar. Padişah bunun sebebini sorar. *Dilâlim Çengi* bu defa ona olanların hepsini hikâye eder. Gerçek ortaya çıkınca suçlular cezalandırılır. Çocukların annesini de gömüldüğü yerden çıkarırlar.

Masal Tipi: AaTh 707 *The Three Golden Sons*, TTV 239 "Güzel" ve bununlar ilgili olan 223 "Menekşe rengindeki elbise," 306 III "Bir Sultan Hanımın sabrı."

Bu masalın da TTV'nin yayınlanmasından sonraki masal toplama ve araştırmaları faaliyetlerinin neticesinde yeni yeni varyantları ortaya çıkmıştır. Şimdi burada bu varyantlardan görebildiklerimizi gösterelim: *Çan-kuşu*, *Çor-kuşu*,²¹ *Güneş kızı*,²² *Dilârem Çengi*, *Gülenber Hanım*, *Gül Sinan*,²³ *Zülfü Mavi*, *Güllükân*,²⁴ *Üç kızın masalı*.²⁵ Bu masalarda kahramana yardım edenler, kahramanın aramaya gittiği olağan üstü veya sihirli nesneler varyantlarda oldukça farklılık gösterirler. Bu belli başlı farklılıkları şöyle sıralayabiliriz:

a. Çocukların babası padişah değil, avcıbaşdır, bir çiftçidir. Üç kızkardeş padişahla değil üç şehzade ile evlenirler, veya iki abla padişahın ekmekçisi ve kasabı ile evlenirler.

b. Büyük kız halı yerine çadır, ortanca kız peşkir yerine sofraya dokur veya yumurta kabuğunda yemek pişirir. Küçük kızın doğurduğu çocukların ikisi de altın perçemlidirler, altın üretirler veya kız sırma saçlı, inci dişlidir.

c. Çocukları uzaklaştırma, doğar doğmaz vukubulmaz. Çocuklar üvey annelerinin korkusundan evi terkederler.

d. Aranılan nesneler her masalda değişiktir: kendi çalar kendi söyler *hint yaprakları*, *Dilârem Çengi*'nin veya *Gül Sinan*'ın *gül ve bülbülü*, *Gülenber Hanımın çekmecesini*, *Güllükân çiçeği* gibi.

e. İkinci aranılan sihirbaz güzel kızın da adı her masalda değişiktir: *Peri kızı*, *Güvercin kılığında Güneş kızı*, *yakası çalar kendi oynar*, *Dilârem Çengi*, *Gül Sinan*, *Gülenber Hanım*, herbir teli bir saz çalan *Zülfü Mavi*, *Güllükân*, *Çan-kuşu* gibi.

f. Çocuğa yardım edenler: Üç dev, Hızır, ihtiyar bir adam, bir derviş, bir kuş gibi çok değişik varlıklardır.

g. Bazı varyantta çocuk tamamen taş kesilir. Kız kardeşi onu kurtarır.²⁶

h. Bir varyantta getirilen sihirbaz kız masalın sonunda kaybolur.²⁷

²¹ P.N. Boratav, *aynı eser*, s. 129-141.

²² N. Tezel, *aynı eser*, C. II, s. 49-68.

²³ Bilge Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 39-41, 216-231.

²⁴ U. Günay, *aynı eser*, s. 107-110, 172-175, 361-365, 480-491.

²⁵ U. Barlas, *Safranbolu Masalları* (Karabük 1975), s. 71-75.

²⁶ P. N. Boratav, *aynı eser*, "Çan-kuşu Çor-kuşu," s. 138-139.

²⁷ B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 216-220. Bu masal tipinin varyantlarındaki diğer farklılıklar için ayrıca bk. Eberhard-Boratav, TTV, No. 239.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

Ancak bu farklılıklara rağmen masalın ana yapısı bütün varyantlarda ortaktır. Yani kıskançlık yüzünden iftiraya uğrayarak cezalandırılan anne, çocukları ve anneyi ortadan kaldırmak için kız kardeşin kandırılması sonucunda erkek kahramana güç vazife yükleme, olağanüstü nesnelerin aranması, büyük güçlükler, taş olma tehlikesi, nihayet getirilen olağanüstü güce sahip güzel kız sayesinde hakikatin ortaya çıkması şeklindeki buana yapı görebildiğimiz bütün varyantlarda, bir tanesi hariç kalmak şartıyla, aynıdır. Yalnız *Gülenber Hanım* masalı ötekilerden oldukça farklıdır.²⁸ Çocukların üvey anne yüzünden evi terketmeleri, üvey annenin kötülük etmek için, onları devamlı takip etmesi, bu masal tipinin üvey anne-üvey çocuk ilişkisini anlatan bir başka masal tipiyle karışmış olduğunu göstermektedir.

Çok yaygın olan bu masal tipi,²⁹ insanın imkânsız olanı elde etme özlemini dile getirmektedir. Yalnız bu özet burada dolaylı olarak ifade edilmiştir. Zira masalın asıl söylemek istediği, insan ilişkilerinde görülen bir zıt görünümün tesbitidir: Kötülük en sonunda ortaya çıkar. Kötünün yarattığı bir durum, olay ve olgu kendisine zıt olan bir durumu, olayı veya olguyu doğurur. Nitekim bu masalda iftiraya uğrayan anneyi, ancak oğlunun ve kızının ortaya çıkması kurtarabilir. Bu yüzden onları ortadan kaldırmak gerekmektedir. Böylece oğul kahramana, yapılması çok zor olan bir vazife yüklenir. Ancak onun getirdiği *Dilâlim Çengi*, tersine iki ablanın ve ihtiyar ebe kadının ölümüne sebep olur. Nitekim bu masalda imkânsız bir durumu yine imkânsız bir durum ile açıklayan bir motif gurubu da bulunmaktadır: 1. İmkânsız durum: Bir kadının köpek yavruları doğurması. 2. İmkânsız durum: Bir padişahın, gittiği bir ziyafette hırsızlık yapması. Bu ikinci imkânsız durum, *Dilâlim Çengi* tarafından yaratılarak, birinci imkânsız durumun olamayacağı ortaya konuyor. Bu yüzden bu masalda bu iki motifin yer alması, masalın bütünlüğü bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Bu öldürücü oyunun hedefini değiştiren *Dilâlim Çengi*'yi getirmekle kahraman imkânsız ve güç bir iş başarmıştır. Bu yüzden olağanüstü bir kahramandır. İnsanın, olağanüstü olma, hep başarılı olma, hiç yenilmeme özlemini dile getirmektedir. Bu durumda kahraman ya tanrısal bir güce sahiptir, yahut da tanrısal güçlerin yardım ettiği seçilmiş bir insandır. Bizim masalımızda bu ikinci tipi görüyoruz.

IV. Masal : Kerhaneci Yusuf

1. Bir padişahın bir kızı vardır. Altın sarayda oturur.
2. Bu kız, *Kerhaneci Yusuf*'a güzelliğini duyarak âşık olur. Derdinden hastalanır, zayıflar. Babası bunun sebebini kızın dadısından öğrenir.
3. Kızına iyi olması için ne istediğini sorar. O da sarıya boyanmış bir hamam yaptırmasını babasından ister. Bu hamama gelenler başlarından geçen bir olayı anlatma karşılığında bedava yıkanacaklardır.
4. Bir gün bir keloğlan hamama gelir. Keloğlanın hikâyesi şöyledir: Bir kaya üzerinde uyumakta iken taş sallanır, altından kırk at çıkar, su içerek geri dönerler. Keloğlan sonuncu atın kuyruğuna yapışır, yerin altına iner. Orada hazırlanmakta olan yemeklere el uzatınca, bu yemeklerin *Kerhaneci Yusuf* için hazırlandığını söyleyerek başına bir kepçe vururlar.
5. Kız, hamamı keloğlana hediye eder. Keloğlanın elbiselerini giyer, o taşın bulunduğu yere

²⁸ B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 221-223.

²⁹ Bu masal tipinin geniş yayılım sahası ve tarihî gelişimi için bk. S. Thompson, *The Folktale*, 's. 121-122.

gider, aynı şekilde yerin altına iner. *Kerhaneci Yusuf*'u bulur. Bir süre beraber yaşarlar. *Kerhaneci Yusuf* kıza bir tokat vurup onu elma vb. haline getirerek perilerden saklar.

6. Kız hâmile kalır. Dokuzay sonra çocuğun doğmasına yakın *Kerhaneci Yusuf* onu annesinin evine gönderir.

7. Çocuğu dünyaya getiren ebe, bir güvercinin geceleyin pencereye konup kız ile konuştuğunu görür. Durumu evin hanımına haber verir.

8. Bu haber üzerine önce bir gece abla, bir gece de anne lohusanın yanında nöbet tutarlar ve kuşun konuşmasını duyarlar.

9. Evin bütün pencerelerine zift sürerler. O gece gelen kuş uçamaz. Eski insan şeklini alır.

10. Periler kara bir bulut gibi *Kerhaneci Yusuf*'un peşinden gelirler. Fakat bir *topal karga* onları intikam almaktan vazgeçirir, hepsi geri dönerler. *Kerhaneci Yusuf* padişahın kızıyla toy düğün edip evlenir.

Masal Tipi : AaTh 425, 425 A, 425 D "Vanished Husband Learned of by Keeping in (Bath-House)," 425 E "Enchanted Husband Sings Lullaby," 432* "Bird Lover Disenchanted," TTV 93 "Güvercin Adam" ve bu tip ile yakın ilgisi olan 90, 92, 95, 98, 102, 103, 104, 105

Yukarıda TTV'de Tip numaraları verilen masalların oluşturduğu masal âilesi aslında üç ana guruba ayrılabilir: Birinci guruptaki tipler ve varyantlarında masal kahramanı kız, periler tarafından tutulmuş bir adamla evlenir. bu yüzden bu delikanlı gündüzleri *köpek*, *maymun*, *yılan*, *at*, *sıçan*, *kedi* gibi hayvan kılıklarında dolaşır. Ya da *kurukafa*, *peynir tulumu* gibi acayip şekiller alır. Geceleri bunlar eski insan şekillerine dönerler. Bazen de masalın erkek kahramanı insan görünümünü kaybetmemiştir. Ama ya deli, ya da velidir veya vücudunda bir yerde, meselâ kulağından anahtarla açılarak girilen hârikulâde dünyaya sahip bir kimsedir. Yani masalın erkek kahramanı hârikulâdeliği bulunan, olağanüstü bir insandır. Masalın kız kahramanı herhangi bir yasağa riâyet etmemek yüzünden kocasını kaybeder, ayağına demir çarık giyerek eline demir asa alarak memleket memleket dolaştıktan ve binbir güçlükten sonra kocasını bulur, ya da kocasını tutan peri kızına iyilik etmekle kocasını yeniden elde eder.

İkinci guruptaki masal tipi ve varyantlarında birinci guruptaki masalların motifleri aynen muhafaza edilmiştir. Ancak bu daha da genişletilmiş olup, masalın asıl ağırlık noktası, Boratav'ın da dediği gibi "sihirli kaçış"ta toplanmıştır.³⁰ Bu tipte kız kocasını bulduktan sonra kocanın dev annesinden ve devler dünyasından şekil değiştirme yoluyla kaçarlara ve kurtulurlar.

Üçüncü gurubun bilinen en eski tipi *Cupid and Psyche* adlı masaldır.³¹ Fakat ilk bakışta bu masaldaki bir çok motifler onu birinci ve ikinci guruba âitmiş gibi gösterirler. İleride bu masalı üçüncü guruba dâhil etmemizin sebebi açıklanacaktır.

Bu guruptaki masal tipi ve varyantlarında masalın kahramanı kız, periler tarafından büyülenmiş olan delikanlıya güzelliğini duyarak âşık olur, ya da onu kuş olarak sever. Bu gurupta herhangi bir yasak ve bu yasağı bozmak olmadığı gibi, âşık olduğu kimseyi ya da güvercini arama bir ceza sonucu değildir.

³⁰ TTV, tip 98 "At Adam."

³¹ Walter Pater, *Marius the Epicurean* (2 cilt, London 1920), "The Golden Book," C. I, s. 55-91.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

Sihirli kaçış yerine ise bir bebeğin dünyaya gelişi ve çeşitli yollarla büyüünün bozulması söz konusudur. Görülüyor ki yukarıdaki iki grupta bulunan masal tipleri ve varyantları ile bu gruptakilerin benzerliği şu iki noktada toplanmıştır:

- a. Erkek kahraman periler tarafından tutulmuştur. Büyüldür.
- b. İnsan şeklini muhafaza edemeyip başka bir varlığın şeklini almıştır.

Bu gurubu öteki iki gruptan ayıran farklılıklar ise şu noktalarda toplanmıştır:

- a. Erkek kahraman herhangi bir hayvana veya şekle değil, muhakkak bir kuş şekline dönüşür.
- b. Masalın kız kahramanı için bir yasak, yasağı bozma, bu yüzden cezalanma yoktur.
- c. Bu iki kahramanın beraberliğinden bir çocuk dünyaya gelir.

Bu ayrılıklar bu gruptaki masal tiplerini ve varyantlarını yukarıdaki ilk iki grupta bulunanlardan tamamen ayırır ve farklı kılar. Bu masalda erkek kahraman havaya, gökyüzüne mensuptur, dikey hareketlerde bulunur. Yani hareketleri gökyüzüne çıkış ve yeryüzüne, yerin altına iniş şeklindedir. Gökyüzüne çıktığında üretici olmayan hareketi iniş durumunda üreticidir. Kız kahraman ise çocuk doğurması ve hamam yaptırması dolayısıyla doğurganlık ve su kavramlarını kendinde birleştirir. Masalda bu iki kahramanın beraberliğini mümkün kılmak için bazı şartların yerine getirilmesi lâzımdır. Bu şartların taşıyıcısı da, aracı olmaktan başka bir özelliği olmayan Keloğlan'dır. Nitekim Keloğlan görevini yerine getirir getirmez masalda kaybolur. Masal bu açık özellikleri dolayısıyla "yaratılış"ı anlatan bir masaldır. *Teurat'ta, Kalevala Destanında* anlatılan yaratılış hikâyeleriyle Hesiod'un *Theogony'deki* yaratılış miti ve bu masal tipi arasındaki benzerlikler bugün ortaya konulmuştur.³² Ayrıca türlerin ilk yaratılışını anlatan masallarda da bu masal tipinin ilişkisi olduğu gibi bugünkü batı dünyasında anlatılan bazı evliliğe âit fıkralarda da çok değişmiş bir şekilde bu masal tipinin yaratılışa âit üç motifini bulmak mümkündür.³³ Bu üç aslı motifi Bynum şöyle formülendirmektedir: 1. Gökyüzüne, havaya mensup olan, aşağı ve yukarı hareket halinde bulunan, erkek karakter: *Kararsızlık*. 2. Toprak, su ile ilişkisi olan, kadın karakter: *Doğurganlık*. 3. *Gerekli şartlar*.³⁴

TTV'de bulunan 93 numaralı masalın yanısıra 1970 yılından bu yana yayınlanmış olan masal derleme ve inceleme ile ilgili eserlerde de bu tipin varyantlarına rastlanmaktadır. Bu varyantların belli başlıları şunlardır: *Bahtiyar'la Hoptiyar*,³⁵ *Eşek kafası*.³⁶ Ancak bu masal, *Kerhaneci Yusuf* masal tipinin saf bir varyantı olmayıp bu masal âilesinin birinci ve ikinci gurubuyla karışmıştır. Nitekim Boratav, TTV'deki 98 numaralı tipi, hem bu masal hem de *Çember Tiyar* (2. grup) masal tipinin karşılığı olarak göstermiştir.³⁷ Meselâ prensesin kuşla değil Eşek kafası ile evli olması ve sırrını açıkladığı için kocasının ortadan kaybolması, bu masal âilesinin birinci gurubuna âit motiflerdir. Masalın ikinci yarısı *Kerhaneci Yusuf* masalına

³² Bu konu ve bu masal tipi hakkında daha fazla bilgi için bk. David E. Bynum, *aynı eser*, "Up, Down, All Around," s. 277-290.

³³ *aynı eser*, s. 285-286.

³⁴ *aynı eser*, s. 279 ve 284.

³⁵ N. Tezel, *aynı eser*, C. I, s. 213-239.

³⁶ P. N. Boratav, *Az Gittik Uz Gittik*, s. 176-185.

³⁷ P. N. Boratav, *aynı eser*, s. 378-379.

benziyorsa da bir çocuğun doğması motifi masalda bulunmamaktadır. *Fatmacuk, Gülmez Sultan*.³⁸ Bu son masal da, bu masal âilesinin birinci koluyla ilgili motifleri ve başka masal tiplerinden motifleri ihtiva eden bir hülâsa şeklindedir. *Hasan Çelebi, Hüsnü Yusuf, Yüzük Kaçıran Kuş*,³⁹ *Ahmet Ağa*.⁴⁰ Bu son masal da, *Kerhaneci Yusuf* masal tipinin saf bir varyantı değildir. Çünkü masaldaki bazı motifler, bu masal âilesinin birinci ve ikinci gurubuna âit motiflerdir. Meselâ padişahın kızının bir yılan ile evlenmesi, kızın, yılanın sırrını ifşa etmesi ve kocasını kaybetmesi ile yılanın annesi olan araptan sihirli sözler vasıtasıyla kaçış tamamen birinci ve ikinci gurubun motifleri arasındadır. Ancak masalın ikinci yarısı *Kerhaneci Yusuf* masalına benziyorsa de bir çocuğun doğması motifi yine masalda yer almamıştır. Açıkça anlaşılıyor ki *Ahmet Ağa* masalı, bu masal âilesine mensup tiplerin bir karışımıdır. Nitekim *Ahmet Ağa* masalının bir başka varyantı olan *Sır Saklamayan Padişah Kızı*,⁴¹ masalında yılanın güvercine dönüşmesi motifi yoktur. Bunun yerine yılanın kaybolduğu söylenir. Ayrıca güvercin veya kuş ve onunla birlikte bulunan motiflerin teşkil ettiği motif gurubu bu masalda değişiktir. Kuş (güvercin)—kız—su (hammam)—vasıta kişi, yeraltı—kız—lokanta (yemek)—bir dudağı yerde bir dudağı gökte arap—sihirli kaçış gurubu yer almıştır. Bu da masalı, sosyal ilişkileri ve bilhassa âile ilişkisini anlatan masallara yani ağaç ve onun etrafında kümelenmiş diğer motifleri ihtiva eden masal gurubuna yaklaştırmaktadır.⁴² Masalın yaratılışa âit bir masal olmadığına en iyi delil ise çocuğun yani "yeni bir hayatın" masalda yer almamasıdır. Aynı şekilde *Sıçan Çocuk*,⁴³ masalında da güvercin ve su motifleri masalın içinde yalnız kalmıştır. Masal daha çok sihirli kaçışın ön planda olduğu bu masal âilesinin ikinci gurubundaki masal tiplerinin özelliklerini taşımaktadır. *Leylek I, Leylek II, Topal Leylek*,⁴⁴ masalları da başka masal tiplerinden ve bilhassa *yasağı bozma* motifi bakımından bu masal âilesinin birinci gurubuna mensup masal tiplerinden motifleri de ihtiva etmelerine rağmen, bunları *Kerhaneci Yusuf* tipinin varyantları kabul etmek gerekir. Çünkü su motifi bulunmamasına rağmen, bu masal tipinin ana motif gurubu bu üç masalda da yer almaktadır.

Yukarda adı geçen bu tipin varyantlarındaki motifler, bizim metnini verdiğimiz *Kerhaneci Yusuf* masalının motiflerinden farklıdır. Bu farklı motifler TTV 93'teki varyantlarda da bulunmamaktadır. Aşağıda *Kerhaneci Yusuf*'ta ve TTV 93'te bulunmayan motifler gösterilmiştir:

1. Kahramanın ismi Hüsnü Yusuf ya da Hasan Çelebidir. Kahraman padişah veya beyoğludur.
2. Kuş, prensesin ziynet eşyasını değil bohçasını, altın makas ve iğnesini, inci kutusunu, işlediği çevresini kaçırmaz.
3. Hamam yerine konak veya kahve yaptırılır.
4. Kuşun nerede olduğunu bir baba-oğul, ya da Fatmacuk adlı fakir bir kız anlatır. Veya odun taşıyan total bir kuş kızı, aradığı kuşun yanına götürür.
5. Kuşun saklı olduğu yer bir kule, mağara veya bir büyük konaktır.
6. Kuşun bulunduğu bu gizli yere gitmek için vasıtalar ise üstünde balta ve kepçe taşıyan eşek,

³⁸ Uğuroğlu Barlas, *Safranbolu Masalları*, s. 7-11, 47-48.

³⁹ B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 32-33, 174-179.

⁴⁰ Umay Günay, *aynı eser*, s. 127-128, 399-402.

⁴¹ Saim Sakaoglu, *aynı eser*, s. 398-405.

⁴² Bu hususta bk. baştaki *Elmas Dal* masalı.

⁴³ Umay Günay, *aynı eser*, s. 136-137, 418-420.

⁴⁴ B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 30-31, 159-173.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

omuzunda odun taşıyan total bir kuş, kendi kendine dolup boşalan bakır kaplarla yüklü katırlar, kuşun kendisi, sırtı birbirine yapışık iki adam ve kırk katır, su taşıyan kırk katırdır.

7. Kahramanı büyülemiş olan peri padişahının kızıdır, bir devdir veya kuşlar padişahının kızıdır.

8. Kuşun tekrar eski kılığına dönmesi için kiremitten dağ gibi büyük bir ocak yapılır. Kuşun gömleği bu ocakta yakılır. Kuşlar bu ocağın üstüne üşüşürler ve yanarlar. Veya pencerelere kara sakız sürülür. Kuşu yakalarlar. Annesi bir bal tuluğunu oğluymuş gibi bıçaklar, kuşlar akan kanı kahramanın kanı zannederek dönerler. Ya da padişah askeriyle dev öldürüp oğlunu kurtarır. Bir başka varyantta ise evin en üst katında camdan bir oda yapılır. Ortadaki mangalda kuşun tüyleri yakılır. Onu öldürmeye gelen kuşlar camlara çarpınca vazgeçip dönerler. Bir başkasında ise etrafı dikenlerle çevrili bir büyük kafesin içine giren kızla oğlanı öldürmeye gelen kuşlar, dikenli tellere çarparak ölürler. Ya da bir gün içinde dokunan ve dikilen bir hırkayı ikindi namazından önce Eyüp Sultandaki kırmızı gagalı ve ayaklı güvercinin üstüne atmakla, kahramanın büyüsinü açarlar.

Bu masal tipinin yapısı ve anlamı hakkındaki çalışmaların yanısıra tarihî ve coğrafi yayılımı üzerine de incelemeler bulunmaktadır. S. Thompson bu masalın yazıya geçmiş bir şeklinin m. s. 2. yy'da tespit edildiğini söyler. Apuleius tarafından yazıya geçirilmiş olan bu masalın adı *Cupid and Psyche*'dir. Bu masal daha sonraları *The Golden Ass* masalının içine alınmıştır. Masalın en iyi İngilizce çevirisi ise Walter Pater tarafından *Marius the Epicurean* adıyla yapılmıştır.⁴⁵ Ancak S. Thompson'un verdiği izahattan bu masalı daha ziyade yukarıda bahsettiğimiz masal âilesinin birinci gurubundaki masal tipleri ve varyantları ile birleştirdiği anlaşılmaktadır.⁴⁶ Gerçekte bu masal, bu masal âilesinin bütün kollarıyla ilgili kompleks bir masal olup yaratılışa âit bir masaldır. Masalın erkek kahramanı Cupid bir kuş olmamakla birlikte kanatları olan ve dikey hareketlerde bulunan biridir. Annesi tanrıça Venüstür. Kendisi de tanrılardan biridir. İnsan neslinden olan *Psyche* bu tanrı ile evlenir ve ondan bir çocuğu olur. Bu görünümü ile masal, *Kerhaneci Yusuf* masalına daha çok yaklaşmaktadır. Çünkü bizim masalımızın insan neslinden gelen kız kahramanı da olağanüstü bir kişiliği olan Kerhaneci Yusuf ile evlenmiştir. K. Yusuf, kuşa dönüşmesi dolayısıyla gök yüzüne âit bir varlıktır. Çok uzak olmakla beraber aşk tanrısı *Cupid* ile bir akrabalığı vardır. Bunu, masal kahramanı kızın K. Yusuf'u aramaya çıkmadan önce sarı boyalı hamam yaptırması ve sarılar giymesiyle de kanıtlayabiliriz. Bu masaldaki *sarı renk* hiç bir şekilde tesadüfî değildir. Nitekim *Psyche* de aşk tanrısı *Cupid* ile evlendiği gün, yüzü *sarı* tül ile örtülüdür (bk. *Marius the Epicurean*, C. I, s. 64). Tanrılarla evlendirilen genç kızların *sarılar* giymeleri veya üstlerinde *sarı renkte* bir nesne bulundurmaları geleneği çok eski ve yaygındır. Eski Yunanda olduğu kadar Hindistan'da da son zamanlara kadar bu çeşitten geleneklere rastlanmaktadır. Meselâ Hindistan'da hiç oğlan çocuğu olmayan âilede kız çocuğunu tanrıya adama, onu tanrıyla evlendirme geleneği vardır. Bu şekilde evlendirilen kızlara *basivi* adı verilir ve bu kızlar mukaddes addedilir. Yaşadıkları sürece hiç evlenmezler. Bu türden bir evlenme töreninde kızların başından *sarı renkte* pirinç serpilir. Kız, elinde beş hurma, beş hindistan cevizi vb. ile birlikte *sarı* boya veren safran cinsinden bir bitki taşır (bk. N. M. Penzer, *The Ocean of Story*, Somadeva's Kathâ Sarit Sāgana (10 vol., London), C. I, s. 254-256). Bütün bunlara ilâve olarak Budist rahiplerinin kutsal elbiselerinin *sarı renkte* olduğunu da belirtmeliyiz.

⁴⁵ S. Thompson, *The Folktale*, s. 97-98, bk. not 46.

⁴⁶ S. Thompson, *aynı eser*, s. 98. Burada gösterilen 425 numaralı tip, doğrudan doğruya birinci guruptaki masal tipleri arasında yer alır. *Kerhaneci Yusuf* ile ilgisi yoktur.

Şimdi bu verilerin ışığı altında *sarı renk* elbiseler giyen masalımızdaki prensesin alelâde bir insanla evlenmediğini, en azından tanrısal özellikleri olan birisiyle, yani Kerhaneci Yusuf ile kutsal bir evlilik yaptığını anlamaktayız. Ayrıca yine yukarıdaki veriler bize bu masalın ve masal gurubunun mitolojik bir kaynağa dayandığını düşündürmektedir. Nitekim "The Girl in the Rosebush: A Turkish Tale and its Roots in Ancient Ritual" adlı makalede (bk. Reinhold Merkelbach, *Harvard Studies in Classical Philology*, Volume 82 [London 1978], s. 1-15) *Gülilah* adlı bir Andolu masalının kaynağı, "eski esâtirî âyinlere" götürülmektedir. Ayrıca S. Thompson bu masal tipinin varyantlarının daha çok avrupada bulunduğunu, Yakın Doğuda ise birkaç varyantına tesadüf edildiğini belirtmektedir ki elimizde bulunan sadece Türkiyeden toplanmış varyantlar bu fikrin doğru olmadığını göstermektedir.^{4 7}

V. Masal : Kirazoğlu Padişahının Oğlu

1. Bir padişah lalasından Kirazoğlu Padişahının oğlunun yüzüğünü ister. Kırk gün içinde getirmezse lalayı öldürecektir.
2. Lalanın üç kızından ilk ikisi babalarının aradığı yüzüğü bulmak için yola çıkarlarsa da başaramadan geri dönerler.
3. Lalanın en küçük kızı, babasından bir at, bir kat erkek elbisesi, konuşan bir küçük fino köpeği ve bir çift silâh ister, babası kızının istediklerini temin eder.
4. Yolda babası kızının desaretini imtihan eder, kız bu imtihanı başarır.
5. Kız Kirazoğlu padişahının memleketine ulaşır. Atını sarayın bahçıvanına bir avuç altın karşılığında teslim eder. Sarayda misafir olur ve şehzadeyle arkadaşlık etmeye başlar. Şehzade misafirin kız olduğundan şüphe eder.
6. Bu şüphesini annesine söyleyen şehzadeye annesi "bu kız ise, inciye mercana düşkün olur. Onu inci mercan bahçesine götür. Kız ise mücevher toplamaya başlar, erkekse silâh tarafına gider" der.
7. Konuşmayı fino köpeği kıza haber verir. Şehzade kızı inci mercan bahçesine götürdüğünde, kız hiç ilgilenmez, silâh tarafına gider. Fino köpeğinin kuyruğu ile işaret ettiği en iyi silâhı seçer.
8. Şehzadenin şüphesi devam eder. Bu defa annesi "kırlarda gezerken, beraber işeyin. Oğlansa senin gibi attırır" der.
9. Fino köpeği bu konuşmayı da kıza haber verir ve ufak bir kalem kesip kullanması için kıza verir. Şehzade yine durumu anlıyamaz.
10. Hâlâ şüphelenen oğluna bu sefer anne "ikinizin yatağını aynı odaya serelim, başınızın altına birer gül demeti koyalım. Eğer kızsız demeti solar" der.

^{4 7}Bu masalın yayılımı ve üzerindeki çalışmalar için ayrıca bk. S. Thompson, *ayn' eser*, s. 97-102.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

11. Fino köpeği bu konuşmayı duyar, kızı "odanın kapısını aralık bırakır" der. Sabaha karşı kızın ayak ucundan atlar ve kızın gül demetini değiştirir.

12. Annesi şehzadeye misafirini denize götürmesini soyunurlarken misafiri tetkik etmesini söyler.

13. Fino köpeği kızı "şehzade sana bakarken elbisenin düğmelerini çöz, soyunurken düğmeleri ilikle. Şehzade denize girdikten sonra soyun. Ben o sırada denizin öte yanından kuyruğumla denize vurur, fırtına çıkartırım" der. Nitekim fırtına yüzünden şehzade kızın yardımıyla denizden zorlukla çıkar. Giyinip eve gelirler.

14. Annesi şehzadeye misafirini hamama götürmesini söyler.

15. Fino ben hamam işine karışamam diyince, kız düğmelerini açmak ve yeniden ilikleme suretiyle hamamda çok yavaş soyunur. Şehzade o sırada soyunup yüzüğünü de çıkarır, kızdan evvel hamama girer.

16. Kız hemen giyinip, üç parça kâğıt üzerine "yaz geldim güz gidiyorum," "oğlan geldim kız gidiyorum," "Kırazoğlu Padişahının oğlunun yüzüğünü aldım gidiyorum" diye yazar ve köpeği ile birlikte kaçar, atını alır, memleketine gider.

17. Şehzade durumu anlayınca bir cadı kocakarı bulur. Ona bir avuç altın vererek bu kızı kendisine getirmesini ister.

18. Cadı kadın küpüne binip, kapısını vurup doğruca kızın evinin damına iner. Gece yarısı olunca herkesin üzerine ölü toprağı serper. Kızı alıp küpüne koyar ve şehzadeye getirir.

19. Kız gözlerinin açınca kendini şehzadenin yanında bulur. Şehzade de onu seyretmektedir. İki anlaşırlar ve evlenirler.

Masal Tipi : AaTh 884 "The Forsaken Fiancee" TTV 374 "Kız çocukları oğlan çocuklarından daha akıllıdır."⁴⁸

⁴⁸ AaTh 884'te başkasıyla nişanlanan, erkek kıyafetinde nişanlısının hizmetine giren ve sonunda nişanlısını tekrar kazanan kızın masalı ile bizim masamız arasındaki ilgi uzaktır. Nitekim S. Thompson bu masalı sâdik kadınları anlatan masal tipleri arasında zikretmektedir (*The Folktale*, s. 109-110). Erkeklerin mi yoksa kadınların mı üstün olduklarına dâir yapıldığı belirtilen imtihan ve kızın erkek kılığına girmesi bizim masamızın tipi ile bu masal tipinin beraber oldukları husustur. Fakat ileride de görüleceği gibi erkek kıyafetine bürünme motifi birbirinden tamamen farklı tiplerde de yer almaktadır. AaTh 884 büyük bir ihtimalle ileride guruplandığımız masal tiplerinden ikincisine âittir. P. N. Boratav'ın, bu tipi neden bizim masamızın tipine karşılık olarak gösterdiği anlaşılamadığı gibi AaTh 884'te neden TTV 374'e atıf yapıldığı da anlaşılamamaktadır. Belki de masalın aslını okumak gerekecektir. (Boratav, *Az Gittik Uz Gittik*, "Notlar, Açıklamalar" s. 379).

Ayrıca S. Thompson, *The Folktale* (s. 109-110)'de bu tip masalların kaynağının yazılı edebiyat olduğunu, bunlara folklor sahasında nadiren tesadüf edildiğini ve bu yüzden masal sayılmalarının çok zor olacağını belirtmektedir.

İmtihan ve onun beraberinde getirdiği diğer motifler bu masal tipinin ana yapısını teşkil eder. Konuşan köpek motifi bunlardan biridir. Çünkü konuşan köpek kızın imtihanı ile ilgili öteki motiflerle yakın eylem ilişkileri içindedir. Bu yüzden masalın asıl bütünlüğü bu iki motif gurubunun beraber bulunduğu masallarda muhafaza edilmiştir. Köpek motifinin bulunmadığı masallarda masalcının herhangi bir sebep yüzünden masalı eksik bıraktığını rahatça düşünebiliriz. Kızın erkek kılığına girmesi motifi de masalın yapısıyla ilgili, önemli bir motiftir. Çünkü imtihan ancak bu motifin masalda bulunmasıyla gerçekleşebilir, yani biri diğerinin gerekli şartı olmaktadır. Bu üç motif bulunmaksızın bu masalı bütün olarak düşünmek *imkânsızdır*. Fakat kız kahramanın erkek kıyafetine girmesi, diğer masal tiplerinde de yer almaktadır. Meselâ kendisine yapılan kötülüğü meydana çıkarmak için erkek kılığına giren *Helvacı Güzeli* masal tipi,⁴⁹ başkasıyla evlenmek üzere olan veya kaybettiği sevgilisini tekrar kazanmak için *derviş*, *acemoğlu*, *çoban* şeklinde erkek kılığına giren kız motifini ihtiva eden masal tipi⁵⁰ bunlar arasında yer almaktadır. Bu iki tipte de masal kahramanı kıza yerine getirmesi gerekli bir vazife yüklenmez. Yanında kendisine yardımcı, hârikulâdeliği olan bir hayvan bulunmaz ve bu masallarda kızın herhangi bir şekilde imtihan edilmesi durumu yoktur. Bizim masalımızın tipine en yakın olan üçüncü bir masal tipi⁵¹ (*Ağlayan Narla Gülen Ayva*) daha vardır. Bu tipte masal kahramanı kız bir vazifeyle görevlendirilir, yanında kendisine yardım eden konuşan atı vardır. Fakat bu masal tipinde yarış ve *imtihan* motifi yerine sadece *arama* motifi bulunmaktadır. Bu *arama* motifi ise bu tip masalın temasıyla yakından ilgilidir. Zira bu masal tipinde olağanüstü, imkânsız gerçekleştiren kız kahraman anlatılmaktadır. Nite kim bu tipte kız, masalın sonunda bir sihirli beddua ile oğlan olur. Bu kız bir bakıma imkânsız gerçekleştiren, yenilgi bilmez *erkek kahramanın* bir başka görünümüdür. Masalın atmosferi ise temasına uygun olarak dramatiktir. Yani masal kahramanı en büyük insan değeri olan hayatını kaybetmekle karşı karşıyadır. Halbuki *Kirazoğlu Padişahının Oğlunun Yüzüğü* masal tipinde ise akıllı ve zeki bir kızın erkeklerden daha başarılı olabileceği teması işlenmektedir. *İmtihan* motifi ile yaratılan durumlar dramatik olmaktan çok uzaktır, hatta komiktir. Masalın kahramanı olan kız hiç bir şekilde ölüm tehlikesiyle karşı karşıya değildir. Olsa olsa kız olduğu anlaşılınca kendisi için utandırıcı bir durum hasıl olacaktır. İşte bu yüzden imtihan motifi dışında diğer ana motifleri birbirine uyan bu iki masal tipi arasında bir benzerlik kurmak ya da aynılık görmek mümkün değildir. Bunun için TTV 374'ün varyant kısmında aynı tip olarak düşünülmesine rağmen, biz bu ikisini iki ayrı tip olarak kabul ediyoruz. Bu iki tipten aldığı motiflerle iki tipin karışmış olduğu masallar bizi şaşırtmamalıdır.

Son yıllarda yayınlanan masal araştırma ve derlemelerinde bu masal tipinin varyantlarına rastlanmaktadır. Bunlardan görebildiklerimiz şunlardır: *Yedi Kancık Babası*,⁵² *İki Kardeş*,⁵³ *Altı Kız Babası*,⁵⁴ *Kirazoğlu Padişahının Oğlunun Yüzüğü* masalındaki kız kahramanın, bulmakla vazifeli olduğu yüzük, babanın üç köprü üzerinde kızını denemesi, denize girme imtihanı, elbiselerin düğmelerini çözme ve yeniden ilikleme motifleri gördüğümüz varyantlarda bulunmamaktadır. Yukarıda gösterilen varyantlarda bulunan değişik motifleri ise şöyle sıralayabiliriz:

⁴⁹ *Helvacı Güzeli*: Umay Günay, *aynı eser*, s. 123-125. 391-395. Saim Sakaoğlu, *aynı eser*, s. 168-171. 556-562. *Kız Padişah*: U. Günay, *aynı eser*, s. 84-86. 315-319. *Hain Vezir*: B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 65, 379-385.

⁵⁰ *Hint Padişahının Kızı*: U. Günay, *aynı eser*, s. 78-79, 306-308. *Acemoğlu*: B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 60-61. 348-350. *Altın Kozalaklı Gümüş Selvi*: N. Tezel, *aynı eser*, C. I, s. 280-285.

⁵¹ *Askere Giden Kız*: S. Sakaoğlu, *aynı eser*, s. 115, 373-379. *Ağlayan Narla Gülen Ayva*: S. Sakaoğlu, *aynı eser*, s. 121-122, 390-397. N. Tezel, *aynı eser*, C. I, s. 248-256.

⁵² B. Seyidoğlu, *aynı eser*, s. 66-67, 392-397.

⁵³ U. Günay, *aynı eser*, s. 71-72, 295.

⁵⁴ P. N. Boratav, *Az Gittik Uz Gittik*, s. 194-203 ve Notlar, Açıklamalar, s. 379.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

1. Babanın altı kızı vardır. Altı oğul sahibi bir adam onunla alay eder. Altı kız sahibi adamlar, altı oğul sahibi kardeşi alay eder. Bir diğerinde çocukların sayısı yedidir.

2. En küçük kız ile adamın bir oğlu, beyoğlunun cebinden altın elmayı almaya giderler. En küçük oğlan ile en küçük kız başka memlekete para kazanmaya giderler, kim daha çok para kazanırsa yarışı o kazanmış olacaktır.

3. Oğlan bir köprüden geçemez, arkada kalır. Kız atının gözünü bağlar köprüden geçer. Oğlan bir yol başında kızıdan ayrılır. Üçüncü varyantta ise kızıdan ayrılan oğlan bir gölün başında kurbağa tutarak eğlenir.

4. Erkek kıyafetine giren kız Ali adını alır. Yanında köpeği yoktur. Erkek kıyafetine giren kız kendisine Ali adını koyar. Yanında köpeği vardır. Erkek kıyafetine bürünen kızın adı Ali Sağdıç'tır. Köpeği ve denizi ikiye ayırıp yol açan mayayı bir ihtiyar kadından alır.

5. Kız bir bey sarayına varır. Kız köyde beyin evinde kalır. Kız padişah hizmetine girer.

6. Beyoğlunun veya padişah oğlunun şüphelenmesi üzerine imtihan başlar. Bir varyantta sadece havuza girme imtihanı vardır. Öteki iki varyanttaki imtihanlar, sıraları değişik olmak üzere şöyledir: a. Kızın yatağına gül koyarlar, solarsa kızdır. Bir varyant hemen hemen bizim masamızdaki gibidir. Ötekinde kız yatağa hiç yatmaz, sabaha kadar sigara içerek oturur. b. Beyoğlu, kızı kuyumcu çarşısına götürür. Kız ise ilgileniecektir. Bu sırada beyoğlu, Ali Sağdıç'ın dişini kırar, kız hiç belli etmez, yerine bir inci takar. Kız elmas ve inciyle hiç ilgilenmez, bıçakçı çarşısına gider. Öteki varyantta beyoğlu, konağın inci mercan hazinesini gösterir. Kız ilgi göstermez. Beyoğlu zorla ona bir avuç dolusu inci, bir avuç dolusu mercan verir. c. Yalnız bir varyantta kız beyoğlu ile güreşe tutuşur. Köpek ona iki serçe ölüsü getirir. d. Yalnız bir varyantta bizim masamızdaki gibi işeme yarışı vardır. e. Yalnız bir varyantta bizim masamızdaki gibi hamama gitme motifi vardır.

7. Kız hamamda beyoğlundan altın elmayı çalar ve kaçır. Kızın yazdığı pusulada adresi vardır. Kız ve köpek hazineden bir miktar daha inci ve mercan çalarak kaçarlar. Yazılan name değişikdir. Üçüncü varyantta ise kız memleketine dönmek ister, padişah da hizmeti karşılığında ona bir heybe altın, bir at, bir seyis, bir torba yiyecek verir.

8. Beyoğlu cadı karıya iki kumru verir, kızın adresine gönderir. Kadın kıza, gülmesi karşılığında güvercinleri hediye eder. Böylece kız inci dışından tanır. Beyoğlu kızı ihtiyar bir kadın vasıtasıyla bulur. Kadın bir cümleyle bir avuç altın vererek kızı kırılan inci dışından tanır ve beyoğluna ister.

9. Kumrular, kızı padişah oğluna taşırlar. Kız beyoğlu ile evlenir. İhtiyar kadının teklifi ile kız evlenmeyi kabul eder. Zifaf gecesi yanına bir dolu pekmez tulumu ve bir kılıç alır. Zira beyoğlunun ondan intikam alacağını anlamıştır. Beyoğlu kız zannederek pekmez tulumunu bıçaklar. Kızın kanından içiyorum diye pekmez içer. Bu kadar tatlı kanı olan kızı öldürdüğüne pişman olur. Kız saklandığı dolaptan çıkar, evlenirler.⁵⁵

⁵⁵ Öteki farklı varyantlar için bk. TTV 374.

(Kısaltmalar)

AaTh: *The Types of the Folktale*. Antti Aarne's *Verzeichnis der Maerchentypen*. Translated and Enlarged by Stith Thompson, Helsinki 1961. 588 s.

TTA: W. Eberhard-P. Naili Boratav, *Typen Türkischer Volksmaerchen*, Wiesbaden 1953. xi-506 s.

MASALLAR

I. Elmas Dal

Bir varmış bir yokmuş vaktiylen bir annenin iki gızı varmış. Güccük kız mektebe gidermiş. Bir padişahın ölina da kız aramışlar aramışlar istedikleri gibi bulamamışlar. Güccük kız daha güccükken bahçede oynarken bir elmas parçası bulmuş topra sokmuş. Ondan bir fidan çıkmış padişahın öli bir gün annesine demiş ki şu bizim gomsıda bir kız var oni bana git bak da iste. Padişahın hanımı da yanına bir kadın daha almış gitmiş kapidan içeri girmişler. Kıza sormuşlar gızım annen nerede? Gız söylemiş ki gitti biri iki yapmaya, ablan nerde demişler ona ablamı da gitti çirkini güzel yapmaya. Sen ne yapıyorsun demişler ona ak istine gara döküyürüm demiş. İstinde pişen nedir demişler. Başı aş başı yukarı demiş. Dönmiş gitmiş bunlar gız ayâ bile kakmamış hiç. Öli sormuş ki anne gittiniz mi? Ben o gızdan bişe annamadım. Öli sormuş ki niye bişe annamadın? Annesi demiş ki Gittih, ayâ kakmadi. Öli demiş Selâm verdiniz mi? yok demiş annesi. Onunçün ayâ kakmadi. Annesini sorduk söyledi biri iki yapmaya gitti. Şehzade demiş ki annesi ebeymiş. Sorduk ki ablan nerde. Ablam da gitti çirkini güzel yapmaya. Şehzade demiş ki ablası yüz aç imiş, gitmiş gelin ovarmaya. Gine annesi demiş ki Sorduk ki sen ne yapıyorsun ben de ak istine gara döküyürüm. O da yazı yazaymış. Sorduk ki istinde pişen nedir? Dedi ki başı aş, başı yukarı şehzade demiş ki fasulyaymış. Şahzade demiş ki Git sabah o gızı bana iste. Sabâ olmuş annesi gitmiş gızı annesinden istemiş. Annesi de gızı vermiş. Altı ay söra buni gelin yapmışlar. Padişahın evine getirecekler. Gız demiş ki benim bahçede elmas dalım var ben iki araba isterim. İki dane boş araba gelmiş. Gız gitmiş bahçeye: Elmas dalım incinmeden seni ben alayım arabaya koyayım padişahın evine gidelim. Almış elmas dalını gitmişler padişahın evine. Birine de kendi binmiş yukarı çıkmadan elmas dalı almışlar gidip padişahın bahçesine dikmişler. Ondan söra yukarı çıkmış o gece geçtikten sonra sabah olmuş şehzadeye demiş ki benim bir elmas dalım var bahçede hadi bakalım nasıl oldu. İki beraber elmas dalın yanına bahçeye gitmişler. Gız demiş ki: Elmas dalım! Aç ses vermiş: Buyur sultanım. Gız gine demiş ki: Seni kim dikti? —O güzel ellerin.—Sana kim bakti?—O güzel gözlerin—Silkin canım silkin! demiş. Aç sokinmiş pırl pırl elmaslar tökilmiş. Padişahın öli bir severken beş sevmiş elmasları toplamışlar eve gelmişler. Aradan bir hafta on gün geçmiş. Ablası demiş annesine ki güccük kız gardeşimi göresledim. Gideceğim görmeye. Annesi de git demiş. Ablası gitmiş gitmiş ki gız gardeşi yıkanmış havlulara sarınmış oturuyor. Hoş geldin abla demiş, kakmış istini giymiş. Abla demiş şu saçımı tarar da örer misin demiş, oturmuş ablasının önüne. Başını taramış, taramış, taramış öreceği vakitte bunin başına bir topli iğne sokmuş bu bir güvercin olmuş pencereden uçmuş gitmiş. Ablası de tipki kendine benzermiş. Ablası bunin yerinde galmış, şehzade de hiç farketmemiş. Aradan bir hafta on gün geçmiş, padişah öli demiş ki hani bizim bir elmas dalımız vardı hadi bakalım oni. Almış garisini enmiş bahçeye. Ablası demiş ki: Elmas dalın. Dal demiş ki, Kapansin azin.—Seni kim tikti?—Kirilsin ellerin.—Seni kim bakti?—Çıksin göslerin.—Silkin canım silkin! demiş. Afedersin—at fişkileri dökülmüş. Padişah öli sormuş ki buna ne oldu acaba? Hanim da demiş ki: Birden darıldı da onunçün böyle yaptı. Gelmişler gene eve Yine aradan bi hafta on gün geçmiş padişah öli bir gün fidanlığına gitmiş, bakmış ki fidanların dalları hep gurumış. Çarmış bahçevancı babayı ihtiyar gelmiş demiş ki: Bu dallar niye guridi demiş? Bahçevancı baba demiş ki Şehzadem buraya bi güvercin dadandihər sabah geliyor beni sesliyor: Bahçivançi baba, bahçivançi baba diye. Ben de ona efendim diyorum. Beyöli ne yapıyor? Ben de ona uyuyor diyorum. Uyusin uyansın güllere boyansın. Gahbe gız gardeşim ne yapıyor?

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

Ben uyuyor dıyrim gene: Uyusin uyansin al ganlare boyansin. Gondüm daller gurisin diyip pır uçip gidiyor. Buni eşiden şehzade bahçivançi babaya diyor ki: Gel senlen beraber bu dallari hep sakizliyalim guş gondü vakitte ayaklari yapışir sen de oni dutar bana getirirsın. Pekiy diyor bahçevançi dede. Sabah oliy guş gine geliy pır pır, pır pır, gonacak gonamaz. Nihayeti gondi. Ayaklari yapışti. Bahçivançi dede gitti oni usullen dutti. Çok güzel bir güğercin. Aldi gitti oni şehzadeye. Şehzade aldi eline, severken okşarken başini elin bişē deydi eline bir ufacik bişē. Guşin başinde yara var dedi. Dirnaginın beraber yaranın gabünü alayım derken bir topli iğne başinden çıkardi. Bu sefer guş silkendi oldi garisi. Bakti ki gendi garisi. Bir gari da aşāda var. Sordi ki bu neyin nesi, bu nasıl iş? Sorince giz da başine geleni annatti: Ablam geldi. Başımı tara dedim. Tararken başıma bir sihirli iğne sokti. Guş oldim, uçtim. Sen de dallari ziftledin, beni dutturdun. Bu sefer çārdi aşādaki garisini dedi garisine ki: Gırk gatirmi istersin gırk satirmi? O da söyledi ki gırk satir sevdinin boynına olsun, gırk gatir isterim ki anneme gideyim. Gırk gatinir guyrüne buni bāladiler, bir gamçı vurdiler her bir lokması bir dāda galdi. Bahçeye endiler, elmas dal yine eski heybetini buldi. Onlar erdi muradına biz çıktık kerevetine. Onlare mesel, bizlere sālİK.

II. Gümüş Parmak Kız

Bir varımış bir yogımış. Padişahın biri köylere seyahate çıkmış. Bir köylinin evine misafir olmuş. O gece yatmış. Köyli bilmiy ya padişah oldını. Sabahleyin köyli içeri girmiş, beyim rahat uyuyabildinmi demiş. Demiş ki uyudum. Çok eyi evin var ama biraz bacası ēri. Köyli de demiş uh, sen benim gızımı nerde gördün? Demiş ki senin gızın var mı? Köyli yō demiş. Bi gece dā yatmış orda padişah gene sabahleyin köyli odasına girmiş rahat ettiniz mi, nasilsiniz demiş? Eyyim demiş baba senin evin çok ēy ama biraz bacası ēri demiş. Köyli uh, benim gızımı nerde gördün demiş. Padişah gördüm demiş. Allahın emrile gızı istemiş babasından almış. Bi gece dā padişah misafir olmuş. Sabahleyin gakmış demiş gıza ki ben Hint padişahiyim. Çıkartmış gıza bi elmas dalla bi golbā vermiş. Eğer gızım olursa bu elmasları dak göğsüne, gelir geni bulur. Ölüm olursa gelir beni bulur. Allasmarladık demiş çıkmış gitmiş. Gızın bi öli olmuş. Gız bu çocu seve seve böyütmüş. Bi gün sokakta çocuklar oynarken bu çocuk da gelirmiş çarşıdan. Çocuklar aşık oyunu oynaymışlar Çocuk da böyle bakmış, çocuklar döğüşmüşler. Bu da çocukların sözünü dörİltmiş, vurani söylemiş. Bu çocu demişler ki hasiktir ordan bubası belli olmiyan piç. Bu çocuk āliya āliya eve gelmiş sormuş benim bubam anne ne oldi o da ölüm senin buban Hint padişahidir. Bu köye geldi. Bizim evde misafir oldi demiş. Beni gördi Allahın emrile istedi bubamdan aldı demiş. Sabāsi gün gakti bana bi elmas dalla bi golbāni verdi. Dedi ki ölüm olursa bu golbāni dak, gelir beni bulur. Gızım da olursa bu elmas dali dak dedi gitti. Eh demiş öyleyse anacım ben bubama gidecēm demiş. Kadincāz sabahtan gakmış, yıkamış deyişmiş golbāni içerden bālamış. Bu çocuk yola revan olmuş gidiy. Giderken giderken bakmış ki gendi gibi bi çocuk da arkası pastırma yüklü o da gidiy. Bunnar arkadeş olmuşler. Hem gitmişler, bunnar yolda hallaşmışler. Çocuk ben bi padişah öliyim, bubama gidiyrim. Öteki çocuk ben de pastirmaları satmā gidiyrim demiş yol uzun yürümelen bitmiy. Padişahın ölinin yol aži bittikten sōra başlamışler pastirmadan yeme gitmişler gitmişler, yollarda su yok. Harareten āzlari ha böyle birbirine yapışmış. Bi guyi bulmuşlar. Guyinin pakraci yok, ipi yok. Ne yapalım da bu guyidan nasıl su içelim söylemişler. Demişler ki bi denemizin beline ip bāliyalım inelim içelim içelim çekelim yokariya. Sōra ebirimizin beline bāliyalım o da içsin içsin oni da çekelim yokariya gidelim yola. Pekiy demişler birbirlerine. Pastirmici demiş ki iptida ben inīm suya. Pastirmicinin beline bālamışlar, inmiş guyiya, içmiş içmiş sudan, ganmış. Çek beni yokariya demiş. Çekmiş padişah öli. Bu sefer padişah ölinin beline bālamışler o da enmiş içmiş içmiş, çek beni yokariya demiş. Çekmem seni yokari demiş. Niye çekmessin beni yokari demiş. Sen şehzadelini bana verirsın, benim yerime pastirmaci olursın, kimseye söylemessen, yemin edersen, oyle olur yoksa almam seni dışariya demiş. Çocuk guyunin dibinde yemin etmiş. Ölmeyince, yitmeyince bi dā bu dünyaya gelmeyince ben senin sirrini kimseye demem. O vakitte çekiy, çocu çıkartiy dışariya. Urbalarını değışiyler. Bunnar yola revan olup gidiyler, gidiyler, gidiyler. İki saatlik yol galyi bubasının memleketine. Bu çocuk, pastirmaci öli müjdecı yollay, olun geliy diye. Padişah gakiy iniy pinek daşına. Padişah bunnari garşilay, aliy bakay ki

iki dane geldi. Öline diy ki bu kim. Baba yolda arkadaş olduk diy. Pekiy diy. Bunnari misafir ediy. Aradan bi zaman geçiy. Padişah sahte ölinden başka ebir çocu da çok seviy. Bakiy pastirmaci öli ki bubam ebür çocu da çok seviy. Bu sefer ne yapsam da ben bu ölanı gaybetsem diye düşüniy. Bubasına haber gönderiy ki bubacım ben evlenecem. Bubası da pekiy kimi istiy diye soray. Haber gönderiy ki ben Urus kıralının kızını istiyrim. Oriya da giden gelmezmiş. Zaten padişah söyliy ki yolliyalım bi adam, istetim. Ölan diy ki hayır oni bana arkadaşım getirir. Çarirler çocu, boyle bi işimiz var sen gider getirir misin. Getiririm diy. Çocuk hazır oliy gidiy. Yola bu sefer motorla gidilecek biniy motora gidiy gidiy, yoruliy. Çekiy motorini gıyaya çıkay dışariya bi parça istirahat ediyim diy. Bi acin dipinden böyle arkasi isti istirahat ediy. Meğer o acin tepesinde zümrüdü anka guşinin yavrıları varımiş. Bi de bakmış ki bi yılan âca sarıldı çıkay yokariya. Guş yavriciklarının civiltisinden oturilmay. Hemen gelinden piçâ çekmiş bu yılanı parça parça etmiş gine yatmış. Bi de zümrüdü anka guşi gelmiş bakmış ki bi insan yatıy. İstemiş ki oni gugunna öldürsin. Çocukleri seslenmişler. O bizi gurtardı. Yılan geliydi bizi yemeye. Gendi dillerince annatmışler. O vakitta zümrüdü anka guşi ganadından iki dane goparmış. Sen benim yavrılarımı gurtardın demiş çocua vermiş. Zümrüdü anka guşi her sene o açta yavri yaparmış gelir bakarmış ki yok. O yılan her sene yavrılarını yermiş. Çocue demiş ki her ne vakit bunalırsan ganatlarımı birbirine vur, ben gelir sana yetişirim. Guş çıkmış yavrılarının yanına. Çocuk biraz dâ yatmış orda. Gakmış sandalina girmiş, gitmiş gitmiş gene bunalmış bi yaliya çıkmış. Biraz burda istirahat edeyim demiş. Bi de bakmış ki bi büyük balık arka isti düşmüş. Dönip de suya gidemiy. Çapalay, çapalay duriy. Dutmuş bu balü yüz isti çevirmiş. Çevirdi gibi baluk goymış denize gitmiş. Tekrar gelmiş yaliya demiş ki Dile benden ne dilersen. Demiş ki çocuk Sen bi baluk ben birinsan. Ben senden ne istiyim ne diliyim. Baluk demiş ki Al iki dane pulumdan sakla bunaldın vakitte vur birbirine ben gelir sana yetişirim. Pekiy demiş çocuk. Gine sandalina girmiş, gitmiş Rusyaya dahil olmuş. Sandalini bi yere teslim etmiş geldim Allahın emrilen kızını almiya. Kırıl da demiş ki Yazıklar olsun bu delikanni da ölecek demiş. Kırıl demiş ki Buyursun gelsin, ama benim kızımın bilmeceleri var, yapabilirse alır gidē, yapamassa ölür demiş. Gelmiş çocuk gitmiş saraya, çıkartmışlar gızın yanına çocu. Demiş ona ki Geldin ama benim işlerimi sen görebilecek misin? Çocuk söyle bakayım demiş. Demiş ki kıralın gızı felan dān depesinde bi çöşme var. O çöşmenin istinde bir elma aci var. O elmadan iki dane bana getirirsen, o çöşmeden bana bi desti süt getirirsen o vakitta demiş, seni alırım demiş. Olan odasına gelmiş, otirmiş, düşünmüş. Sabaha gadar uyumammış, alamış. Gece bi şeyh gelmiş odasına. Üzülmē demiş olum, iki dane çubuk vermiş ona. Yarın sabah galkarsın, namazını gıarsın. Herkes uyyı derinnen gider sokak gapisini açarsın bu iki çubuk vermişbi de bi desti vermiş. Bu iki çubu yere vurursun. Vurdun gibi o da alçaklana alçaklana gapinin yanına gelir. Testiyi gorsun çeşmenin ardına. Çıkar açtan iki elma goparırın enersin demiş açtan destin domış, oni da alırsın. Da arkana bakmadan gapiyi örtersin demiş. Bu çocuk sabah aptestini almiş, herkes uyyı derinnen beraber namazını gılmış. Şeyh tarif etti gibi çubu destiyi almiş gapiyi açmış, çubu yere vurmuş. Bakmış ki istinden aşāya bi dâ geldi. Bi çeşme süt akay. Destiyi çöşmenin āzına çekmiş açtan iki daneelma goparmış. Enmiş desti doldi, destiyi de almiş, gapidan içeri gürmüş. Gapiyi kitlemiş arkadan da kiyametleri goparmış ki elmami niye aldın, sütümi niye aldın. Sevinerek odasına gelmiş. Gāvaltıdan söra dōricak sultanin huzurına gitmiş. Bi desti süt iki elma vermiş ona. Sultan da yanındakilere emir etmiş ki köpek yavrisi getirin demiş. Getirmişler. Sultan buni lokma lokma kesin demiş. Köpek yavrisini lokma lokma kesmişler. Hadi bakayım demiş her parçasının etini yerine düzin demiş. Düzmüşler. Getirin süten hep istini ekin demiş. Getirmişler o kesiklerin üzerine hep o süten azıcık azıcık tökmüşler. Alın şu elmadan da koklandırın demiş. Koklandırmışler. Köpek yavrisi kannanmış, gakmış ayā. Demiş ki sultan ben yedi yaşındaydım denize gittim yıkanmaya barmāmda altın yüzümü gaybettim, oni bana bulır getirirse o vakitta demiş gız gene. Çocuk pekiy demiş. Enmiş deniz kıyısına. O büyük balün iki pulını birbirine vurmuş. O büyük baluk gelmiş, ne istiysin demiş. Senden demiş kıralın gızı yedi yaşındayken gelmiş bu denizde yıkanmış yüzü gaybolmuş, o yüzü senden istiyrim. Pekiy demiş. Ben balukların padişahiym demiş. Toplaym balukları soraym demiş. Toplamış balukları sormış, hepsi biz görmedik demişler. Sōra demişler ki Şu daşın dibinde bi ihtiyar baluk vardır. Ona soralım bakalım ki o gördi mi. Gitmiş sormuşler. Demiş ben buldum.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

Gitmiş büyük baluk istemiş. Demiş büyük balua ki bana padişahlını verirsen yüzü ben de veririm. Verdi padişahlını aldı yüzü, getirdi, çocuge teslim etti. Çocuk ta aldı yüzü gitti kralın gızına verdi. Kralın gızı söyledi ki felân dān depesinde bi guyu var. Guyunun dibinde bi arap otiriy, elinde bi def, garşisinde bi gafes, gafes içinde bi guş arap def çaliyō, guş içinde oyniyo. Oni bana getirirsen, o vakitta demiş gene gene, çocuk pekiy demiş. Gelmiş çocuk odasına gene ālay, düşüniy. Gene o şeyh gelmiş, ölüm düşünme bi goyun kestir, bi tulum şarap al, sıkarsın yarin sabah gapiya, zümürdü anka guşinin ganatlarını çarparsın, guş gelir bu çubukları da al eline. Bi tulum şarabi bi tarafına, bi goyun eti bi tarafına al. Çık istine, o seni alır gider, pekiy demiş ona. Sabah oldi Gapiya çıktı. Zümürdü anka guşinin ganatlarını birbirine vurdi, guş geldi Guşin istine çıktı. Bi goyun eti bi tarafına, bi tulum şarabi bi tarafına aldı. Guş dedi ona ki ben *ka* dedikçe şarap ver, *gi* dedikçe bi parça et kes goy āzima. Onnar havalandiler, havalandiler *ka* dedikçe şarap dōkiy *gi* dedikçe et sokay āzine. Böle böle yükselendiler. Guş sordi ki garayı görüy misin? Çocuk dedi ki Görmüyorum. Başladı guş baş aşā süzülmeye. Süzüldi, süzüldi o dān depesine endi Dedi ben seni purda peklerim. Hadi ne işin var ise gör. Çocuk bakti ki esseh āzi açık bi guyi, guyunin dibinde bi arap otiriy. Elinde bi def çaliy. Garşisinde de bi guş gafesin içinde ordan oriye sıçrayıp duriy. Bu çocuk çubukları yere vurdi. Guyi ardından yere dōri yükselendi bi insan boyi galdi. Çocuk arabin yanına endi. Arap buni görince yicem ben buni dedi. İçinden çocua dedi ki acık otur ben şindi gelirim dedi. Bi gapi açti gitti. Çocuk ta gafesi gapti gibi guyunin istine çıktı. Dōri guşin yanına goştı. Arap arkadan bar bar bārdi. Guşimi ver sen git, guşimi ver git. Çocuk o sözleri işitmedi. Guşun istine bindi. Havalandılar ēyce yüksek. Guş sordi ki garayı görüy misin? İstinden aşā dōri süzüldi, sarayın gapisına endi ordan bana alasmarladi dedi gitti guş. Çocuk aldı gafesi dōri sultanin yanına getirdi. Sultan guşı gafesten çıkardi. Bi şamar vurdi. O da onun gibin bi gız oldi. Bunnar şimdi iki dane oldi. Padişaha haber gitti. O gelen çocuk sultanin işlerini hep yaptı bildi. Yirmibir pare top atildi memleketin içinde gaktılar iki sultan bi de çocuk üç bunnari padişah hazırladi. Kralın gızı elmasını aldı, eşyasını aldı, sütünü aldı. Bu çocuk bunnari aldı, motorına gödi, aldı gitti ebir padişahin memleketine. Şindi gıralın gızına söylediler ki Biz seni getirene vermiyecük, padişahin olına verecük. Gız dedi ki hayir bizi getirenü alacük, hem de ikimiz bi herifi, emēmizi çekenü, isterük. Bigün, beşgün, ongün gıralın gızı razi olmayince getiren çocua düşman oldi. Nasıl yapsam da ben buni gaybetsem. Bi gece adamlarına tembih etti. Bu olani lokma lokma kesin istinnen başınnan gidin gömün. Kesmişler lokma lokma. Gitmişler gömmişler. Aradan iki gün geçmiş, gıralın gızı bakmış ki bu çocuk hiç bi yerde görünmiy demiş gümüş barmak gızına ki hadi yarin sabah erkenden ariyalim. İki gız bi olmuşler. sabah erken bahçelere çıkmışler. Aramışler, taramışler, bi yerde bi taze mezar görmüşler. Başlamışler bu mezari ellerinnen açmiya. Açmışler ki olan orda lokma lokma yatiy, toplamışler bu çocun parçalarını getirmişler odalarına. Birer birer oturmuşler eti etine, yeri yerine getirmişler. O süttten ekmişler. Getirmiş elmadan goklatmışler. Çocuk cannanmış, gene eskisi gibi olmuş. Bi de padişahin öli bakmış ki gene olan bahçede geziy. Ne yapıym de ben buni gaybediym diye düşünmüş. Bubasiña söyletmiş. Ben buni lokma lokma kestirdim, gomodurdım, bu gene cannandi, gakti. Buba, buni astiralım. Peki diy ölinin keyfi olsun diye. Haydi diy. Tellāl bārtiylar, yedi yaşından yetmiş yaşına gadar toplanıylar. Bi meydanda darāci dikiliy. Çocū aliy gidiylar, asmā. Padişah pinek daşına enmiş. Çocū geçiriylar. Çocuk istindeki ceketi çıkartti. O zamana gadar urbasını soyunmamış bu çocuk. Aliy gidiylar asmaya. Padişah bakayken bakmış ki golinda bi bā var. Getirün şuni yanima demiş. Getirmişler çocū padişahin yanına. Padişah bakmış ki gendi gıza verdiği gol bā. Sormuş bu ne? Bu benim gol bām. Sen misin benim ölüm, bu mi? Çocuk başına gelenleri annatmış. Yeminim varidi diyemedim. Şimdi beni kestirdi lokma lokma etti. Tekrar dünyeye geldim, cannandım. Yeminim bozildi. Baştan aşā hekāye etmiş bubasına bir bir söylemiş. Bubasi emretmiş handi gakalım ebirini asın demiş. Pastirmaciyi almış gitmişler asmışler. İki gızı olına nikāh etmiş. Güzelce oni evlendirmiş toy dün etmiş. Onnar ermiş muradına biz çıktik tahtına.

III. Dilālīm Çengi

Bir varımış bir yokımış üç dane kız gardeş varımış. Akşamdan çalışırılmış sabahtan satar geçinirilmiş. Bir gün padişah tallalı bağirtmiş. Bu gece ışık yanmiyacak hiç bir yerde. Bunlar demişler ki ē biz

çalışmazsak sabâ aç galirik. Büyük giz keten dokir, ortanca giz masur sarar, en güççükleri de ocañ başinde otırmış demişler ki eski bir yogran, bir güççük pencereleri varmış oriya bir yorgancuk asmışler, gece bunnar çalışmışler. Padişah ta gene o gece seyahate çıkmış sözüm dutildimi diye lalasinnen beraber dolaşmışler, dolaşmışler. Yorganda da bir delik varmış oradan ışık vurmuş, içerde de gonusukler varmış. Demiş lala bu gapiyi nişanle, hem de dinne. Gapiye nişan vurmuşler. Lalası dinnemiş bakmış ki ne gonişiyler içerde. Büyük giz demiş ki padişah beni alsa hali tokirim bütün sarayını halılan döşedirim demiş. Bu lala dinliy. Ortanca giz da demiş ki ben de peşkir tokirim peşkir tokirim ne kadar misafir gelse dizlerini hep doldururum toplasa hepsini bir ceviz gabünü doldururum. Güççük giz da demiş ki padişah beni alsa ben hiç bir iş yapamam sirma saçligizla altın perçemli olan doğururum demiş buni bu kadar lala dinnemiş. Padişaha söylemiş. Bunner dolaşmışler gitmişler saraya sabah olmuş padişah lalasına bir adam gatmış. Döri oriya göndermiş, gapiyi çalmışler tak tak. Giz demiş kim o, padişah seni istiy demiş, gizin ödü gopmış, padişah beni ne yapacak acaba demiş. Ferracesini giymiş adamlarlan gitmiş saraya. Padişah ona sormuş ki ne söyledin akşam demiş, bişê demedim söra tekrar etmiş padişah . . . dedi lakirdiyi demiş, padişah demiş ki alin buni kilim tezgahlarınin arasine atin, tokisin kilim demiş. Söra yollamış ortanca giz gardeşi çağirtmiş ona da sormuş akşam ne söyledin demiş o da iptida gorkmuş söra ne söyledini annatmış oni de yollatmış peşkir tokinan yere yollamış güççük gizi da aldirmiş. Ona da sormuş o da gorkisinden iptida inkar etmiş söra dörisini söylemiş dedim ki padişah beni alsa padişaha bi çif çocuk doğururum altın perçemli olanla sirma saçli giz. Hadi buni da atin banyoya yıkayın te mizleyin demiş o gece gizi almış goynına yatmış. O geceden gebe galmış. Dokuz ay dokuz gün dolmuş. Giz başlamış sançilamâ. Padişah sabahtan giderken tenbih etmiş ki giz olursa al bayrak olan olursa yeşil bayrak çekin. Şimdi bu giz sançilaniy diyelim. O iki giz gardeş mahalleden bir ebe bulmuşler. Gizi çıkartmışler bir tavansız evin direkleri istine ardına bir galbur dutmuşler. Cenaballah bir çift çocuk vermiş olan altın perçemli, giz sirma saçli iki çocuk heman bunnari almış, gizlemişler. Lohusayı almışler aşâ yatirmişler. Gapida affedersiniz iki dane köpek yavrisi varmış onnari gundaklamış getirmişler lohusanın goynine goymişler. Gapiye de iki dane kirli paçavra tikmişler bayrak diye. Padişah bakın gapide ne var. Demişler iki dane koti bez asili. Gidin bakın ne oldi. Adamları göndermiş gelmiş sormuşler. İki giz gardeş demişler ki ne olacak iki dane köpek yavrisi oldi. Adamcâz bi dürli söyliyemiy padişaha. Padişah demiş söyle niye söylemiysin. Padişahim kesdirirsın gafamı demiş. Yok söyle bakayım ne oldi demiş. Bana söylediler ki iki dane köpek yavrisi oldi. O nasıl söz demiş. Kadınler bu yandan çocukleri bir yeşil sandığa goymişler. o gocagariyle yollamış denize attirmişler. Padişahın olanlerden haberi yok. Eve gelmiş üç yol âzinde bir guyi açtirmiş lohuseyi yan beline gader oriya gömdürmüş. O orden lanetleme olmuş giden gelen daş atecek yüzine tükürecek . . . O orda dura dursun, bu yanda deniz sandığı aldı gitti. Bir fakir gocaman enmiş yaliye ki odun toplansın da alsın gitsin evcêzine. Bakmış ki bir yeşil sandık denizde çalkane çalkane geliy. Elmiş sandı bakmış ki iki dane nur gibi çocukler. Herif almış bu sandıkları eve gitmiş. Garisi sormuş ki Gocaman getürdün şey nedür demiş ki Gari, iki dane çocuk buldum nur topi gibi. Gari demiş ki nasıl bakacüz onnari. Olsun demiş bir inemiz biz yemezük onnara yedürürüz. Bakmışler. Çocuklar 15-16 yaşlerine gader büyümişler. Bir gün çocuk sabahtan gelirken mahalle çocukları aşık oynamış. Bu da seyretmiş. Oynayan çocuklar döğüşmüşler. Sen vurdun, ben vurdum. Bu da dörisini söylemiş hangisini vurduysa. Cizurluk eden çocuk bu çocuğı anası babası belli olmiyan piç ne garişsin bu işe demiş. Çocün fenasına gitmiş. Çocuk âliyerek gelmiş ihtiyar anasına. Ana döri söyle sen benim anam dilmisin demiş, gocagariyi sikiştirmiş. Gocagari oğul demiş baban bir sandık buldi denizde, sennen gardeşin çıktınız içinden demiş. Öli demiş anacım biz sabahdan giz gardeşimnen çıkar gideriz demiş, bize bi parça azık yap demiş. İhtiyar ana bunnarin yiceni hazir etmiş. Sabahdan kakmışler, ihtiyar nenesi bir ibrik su vermiş ölinin eline oğul demiş bu ibrik suyi bizim gapinin dibinden tük demiş dökmeye hiç arkana bakmiyarak git ne vakit ki su bitinceye gader hiç, git demiş o da almış giz gardeşini, anasinnan görüşmüş. Ordan başlamış tökmeye ağır ağır gitmişler az gitmişler güz gitmişler dere tepe düz gitmişler su bitmiş. Dönmüş geri bakmış ki gosgocaman bir ev, gapisinin istinde bir anahtar girmişler içeriye. O gece yatmışler Sabahleyin kakmış olan Fatma demiş ben gidiyim guş vurayım gardaşım demiş sen de yika pahla yiyelim demiş. Ölan dışardan giz içerden o av getirmiş kız yıkamış pahlamış. Bi kaç gün geçmiş. Bi kaç günden söra bi gün padişah demiş ki bizim evin yanında bir ev yapıldı ne vakit yapıldı hiç

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

görmedim. Bi çocuk var canım pek seviy o çocu demiş. O iki gari birbirine bakmışlar. Sabahdan o gocagariyi getirtmişler demişler ki bizim evin yanında bir ev yapıldı padişah diyyi ki bu çocu canım pek sevdi git bak bakalım ki neyin nesidir. Gocargari gitmiş tak tak gapiyi çalmış kız gelmiş gapiyi açmış buyur demiş bu gocagariyi almış içeri gocagari bi oriye bakmış bi buriye gızım demiş çok ey çok has ama işsiz bi ev, canın sikilmay mi demiş ne yapām ninesim. Demiş ki felan dān dibinde bir div var bahçesinde bir selvi āci var demiş istinde dūnyanın guşı var civil civil öter oni getir de onunla eylen demiş. Oni gardaşım bana nasıl getirir. Akşam isti başını çatar yatarsın gelir gardaşın der ki ne oldun, dersin ki gardaşım canım sikiliy. Derse ki neyapayım gardaşım, dersin ki filan dān dibinde bir div varmış onun baçesinde selvi āci varmış oni bana getirirsen canım sikilmaz diye Fatmaya tembih ediy. Oraya da giden gelmezmiş. Gardaşına böyle diyince Fatma, gardaşı pekiy gider sana oni getirim demiş. Sabah olmuş gardaşının yicēni hazir etmiş, hemencesine goymış boynına dakmış çocuk yola revan olmuş. Bu büyüten ihtiyar nene bu çocuktan ayrılırken bi çif kanat vermiş, bunaldın zaman bunnari birbirine vur, ben gelirim demiş. Çocuk yürümüş yürümüş, bunalmış. Oni büyütan nenenin sözi aklına gelmiş hemen kanadi birbirine vurmuş. Bir de bakti ki nenesi geldi. Nereye gidiysin oğul demiş ona demiş ki nenesim Fatmanın cani sikildi felan dān dibinde bir div varmış, baçesinde selvi varmış oni almaya gidiyim. Ah oğul oriya giden gelmez demiş oriya giden gelmez. Memelerinnen ateş toplay, al şu sirmali ceketi al da demiş gapiya gittin gibi bakaysın ki memelerinnen ateş süpürüy hemen ceketi verirsin al anacım bunnan süpür dersin demiş memelerinden emersin onun çocu olursun demiş. Gitmiş bu çocuk devin gapısına. Essehten div anasi memelerinnen ateş toplay tandir süpiriy. Heman gendi anacugunun dedī gibi sirmali ceketi vermiş senin memelerine yazuk dēlmi demiş memelerinden emmiş. Div ona demiş ki ah öl sen benim memelerimden emmeseydin ben seni şimdi yerdim demiş. Kakmış div ona demiş ki benim yedi dane ölüm var. Şimdi seni parçalarlar gel seni gizliyim çocu kakmış gizlemiş. Gendi öllari gelmiş demişler ki burasi insan gokay ana demişler. Demiş insan bulsam ben yerim, bişē yok demiş. Çocuklar yalan deme bura insan gokay demişler. O vakitle demiş: Bak sizi öldiririm siz yedi gardaşınız bi dane de oldi sekiz gardaş oldiniz, sakın tokunmıcāniz, bunnar otirip gonişiyler demişler ki niçin sen buriye geldin. Benim demiş bir gız gardaşım var cani sikiliymiş, oni almiye geldim. Pekiy demişler. Anasi demiş ki yarin sabah selviyi çıkartir bu çocu baçesine tikersiniz. Pekiy demişler. Ertesi sabah yapmışlar, ayrılırken div ona da bi çif tüy vermiş. Ölüm başın dara gelirse birbirine vur ben gelirim demiş. Bu gız āca bakay yūrē hoş oliy. Gene bu yandan padişah eski iki garisi gene o gocagariyi yollamışlar oriye gocagari gelmiş gapiyi çalmış gız açmış gapiyi. İçeri girmiş bakmış āca demiş ki Gızım çok eyi hoş ama bi dān depesinde bi gız var yengi çalay gendi oynay, gendi çalay yengi oynay gardaşın oni sana getirsin gızım demiş. Demiş nasıl oni gardaşıma diyim, demiş ki başını çat yat, gardaşın akşam olinca sorar sana ne oldin diye. İşte felan dān depesinde bi gız varımış, adi dilalim çengi imiş, oni bana getirirsen daha canım sikilmaz. Pekiy demiş çocuk. Sabahtan kakmış ata binmiş gitmiş, dōri o dān depesine, çıkmış bakmış ki hep daştan adamlar atin istinde atlar daş olmuş. O da gitmiş onnarın yanına bakmış ki evin içinde bi gız dolaşiy demiş ona ki dilalim çengi. Gız demiş ki daş, atin ayaklari olmuş daş. Gene bi dā seslenmiş di lalim çengi gız gene daş demiş at olmuş ardında çocu daş. Gene çocuk dilalim gız gene daş demiş çocu bacaklari da olmuş daş. Çocuk düşünmüş ki bi dā dilalim çengi dersem ben de burda daş olup galacām. Div anasının verdī tüyler aklına gelmiş çıkartmış onnari birbirine vurmuş. Bi de bakmış ki div ana gelir ama güğ gürlüyerekten şımşek çakaraktan. Div anadan herkes korkarımış. Bakmış ki ölinin ayakarina gadar daş olmuş. Bi kere dilalim çengiye bi barmış seni hınzır kafir seni hadi bi göğüm sıcak su yap gel bu çocu ayaklarından aşā yika cani gelsin. Haman gız bir göğüm sıcak su gaynatmış getürmüş çocu bacaklarından aşā yikamış, bacaklarının cani gelmiş at da cannanmış. Handi bakayım ateşini felan topla, gapini bacani gapa bi ceviz gabūna gir gel benim bu ölümün cebine gir. Haman gız gapiyi bacayı kitlemiş, ateşini gapamış bir ceviz gabūna girmiş gelmiş bu ölünün cebine girmiş. Ondan olan gelmiş evine çıkartmış bi şamar vurmuş bi genç gız olmuş başlamış söylemeye gülmeye yengi çalay elleri oynay, elleri çalay yengi oynay, bi giyamet evin içinde bi şakirtidir gidiy. O yandan yine gocagariyi göndermişler. Gapiyi tak tak çalmış Fatma kakmış ki gapiyi açsin. Dilalim Çengi oni birakmamış dur demiş ben açaçām. Açmış gapiyi bakmış ki bi gocagari. Bi tokat urmuş ona, gocagariya olmuş helā süpürgesi. Gitmiş gömiş oni helāya. Fatma demiş hanimabla kimidi demiş fakir. Dilālīm

Çengi eve geldikten sonra ev dayanmış döşenmiş. Allah tarafından her şeyleri tamam olmuş. Padişâ hergün bu çocu çıkay gapisından görüy pek seviy. Demiş padişâ garılarına ki yemek yapın bunnari davet edelim. Yemek yapmışlar sofralar kurulmuş. Bunnari davet etmişler. Otirmişler sofraya. Dilâlim Çengi tembih etmiş sakın ben el uzatmadan siz el uzatmayın demiş. Onnar da pekiy demişler. Otirmişler sofraya başına Dilâlim Çengi söylemiş ki padişahım sâ olsun bi kedi getirin bu yemeklerden yesin sôra biz yiyelim. Padişâ emretmiş. Bi kedi gelmiş, kediye yemeklerden yedirmişler. Kedi iki defa dolaşmış ölmüş. Padişahım demiş bu yemeklerde hepisinde agu var demiş. Yemekler hep aşâ tökilmiş, kablar kalaya gitmiş. Padişah bar bar bârmış. Sizi asarım sizi keserim. Bu ne nane yemeğidi. Bu arada Dilâlim Çengi padişahın evini halkınnan davet etmiş. Masalar kurulmuş yemekler yenmiş. Gümiş çatallar, gümiş kaşıklar, tabaklar . . . Yemişler, içmişler. Leğen, ibrik gelmiş Dilâlim Çengi su tökmüş onlar ellerini yıkamışlar. Dilâlim Çengi gelmiş masa başına ayıp olmasın ama çatallarımı saycâm. Saymış ki bi dane eksik. Hepinizi arıcâm demiş. Padişah demiş ki ara. Dilâlim Çengi hepisini aramış sıra gelmiş padişaha. Padişahım seni de arıcâm demiş. Ara demiş. Padişahi aramış. Çatal padişahıtan çıkmış. Padişah şaşa galmış. Söylemiş, gülmüşler. Şaka yaptım demiş. O gece orda bi güzel vakit geçirmişler. Kakmış evlerine gitmişler. Padişah tekrar tekrar tembih etmiş, sizi öldürürüm, asarım, keserim. Temiz yemek yapın ben o çocukları davet edecâm demiş. Padişah o çocukları beraber cirit oyununa gitmiş. Çocuk oni geçmiş. Üç gün sôra. Bunnari padişah tekrar davet etmiş, o lânetleme kadinan başına gül takıyler, ekmek veriyler, aciyip geçiyler. Bu ikinci davet. Gene masalar, siniler kurulmuş, gelmişler, otirmişler. Hiç kedi aramadan bismillah deyip yemâ başlamışlar. Padişah geline sormuş, geçen sefer kedi istedin, bu sefer istemedin. Bu neyin nesidir, buni bana annat demiş. Ah padişahım sana çok şeyler annatacâm demiş. Annat gızım bakalım demiş. Padişahım demiş bu senin olun, ben senin gelinin, bu gız da senin gızın. Dur şimdi ben sana annatırım demiş. Gakmış evine gitmiş. Aptesaneye gödiği süpürgeyi almış padişahın yanına gelmiş süpürgeye bi tokat vurmuş süpürge bi kötü gocagari olmuş. Söyle gocagari bakalım sen ne yaptın bu çocuklara söyle demiş. Gocagari kekeliyerek başlamış söylemeye. Lohusayı nasıl tavan arasına çıkarttiklerini ardına galbur dutup iki dane çocuk dördüni, onnari bi yeşil sandıa goyip denize attini, iki köpek yavrisini kondak edip lânetlenmiş kadinin goynına goydıni, iki paçavrayı bayrak diye astını hep söylemiş. O vakitte padişah iki dane gendi garisini bi de o gocagariyi çarmış garşisine gırk gatırmi istersiniz, gırk satırmi? Demişler ki gırk satır sevdiğünün boynuna olsun gırk gatr isterik ki giderük memleketimize. Bunnari gırk gatrın guyrına astiriy bi gamçı vurıy, gatırlara. Bu üç kadinin her bir lokması bi daş başında galiy. Ondan sôra Dilâlim Çengi gocasini gönderiy lanetleme olan kadini getirttiriy, yikatıy, tırnâni kesiy, yatâ yatiriy. Ondan sôra padişah gırk gün gırk gece dün ediy Dilâlim Çengiyi ôlina aliy.

IV. Kerhaneci Yusuf

Bir varmış bir yokmuş. Bir padişahın bi tanecik gızı varmış. Onu altın gafes yaptırmış, altın gafes içinde guş gibi bakar imiş. Hergün dadisi ona kemik ilî silkelermiş. Yidügi kemik ilîymiş yedirirmiş elinnen, dönermiş. Bi gün dadinin işi varmış ili gemiklerinnen getirmiş, gızım bu gün benim işim var yapamadım sen gemikleri silkele ilikleri ye gız da yemiş galdırmış gemikleri sovrurmuş sokâ, gafesin camları kırılmış, içeriye gün dömiş. Gün doğunca gız çarmış dadisini, dadi demiş bu ne, güneş sultanım demiş. Böyle demiş haçan böyle bişê vardurkeni burda niye saklıyorsunuz. Eh söylemişler padişaha ki sultan sikindi, istedi. Eh demiş endirin altın köşkünde otursun gideni geleni seyretsin demiş. Endiriyler, köşkünde oturuyor, gideni geleni seyrediy. Günlerden bi gün çocuklardan bidanesi gül satay gül verelim istinden sultan seslenmiş çocuk o güller nereye benziyor, çocuk da hanım demiş bu güller kerhane yusufun yanaklarına benziyor demiş geçmiş öyle.

Gene günlerde bi gün çubuk satiliy, çubuk verelim, çubuk verelim. Sultan sesleniy ay çocuk o çubuklar neye benziy. Çocukta çubuklar kerhane yusufun boyuna benziy diy. Gız düşüniy boy çubuk yanaklar gül gibi nasıl adam acaba bu.

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

Günlerde bi gün yazi galemi satiliy. Sultan soruyor ay çocuk bu galemler nereye benziy. Çocuk gene söylüyor bu galemler kerhane yusufun barmaklarına benziy. Gız böyle bir gün düşünüy iki gün düşünüy üç gün düşünüy hasta oliy girir yatā yatıy. Zayıflayıy bir tel iyne oliy. Padişah bi gün çârîr dadisini diyor ki benim bi çocüm niye böyle hasta oldi. Dadi diyki padişahım nasıl söyliyim bilmemki diy kestirirsin gafami yoh diy padişah. Dadi diy ki padişahım senin gızın kerhane yusufa aşık oldi. Padişah höst diy. Dadi sinaması golay diy Bir semiz tavuk keserük bi zayıf tavuk keserük ikisini haşlarum önüne getirürüm sende dinle bak ne söyliy. Kesiyler bi zayıf tavuk bi semiz tavuk getiriyle yatānin önine. Padişah oda gapisinin arkasına gizleniy. Gız bakay tavuklara başlay konuşmaya

Ey semiz tavuk semiz tavuk diy
Vaktında ben senin gibiydim

Döniy zayıf tavuğa

Ey zayıf tavuk zayıf tavuk
Kerhane yusufun derdinden
Şimdi ben oldum senin gibi

Babası işitti kulānann sakalini çevirdi āzina goydi hiç görünmeden oradan çekildi gitti. Bi hafta sonna gızını çârttı yanına gızım neye böyle hasta oldun ne istersen ben sana yaparım. Gızı da dedi babacım bana bir hemmam yaptır hemmam sarı boya olacak gurnasi çöşmesi sarı olacak suyi bile sarı akacak çekmecem sarı olacak elbisem sarı ben gidiym hammamcı olup oturacām. Pekiy demiş padişah bi hammam yaptırmış. Hammamın boyası sarı gurnası sarı suyi sarı ustası sarı çekmece sarı gelen müjteriden de para almay bir beyit başına geçmiş bi iş bir hekāye söyliy girip yıkanıp çıkıp gidiy. Bakay ki hiç birinin içinde kerhane yusufun ismi geçmiyor.

Günlerden bi gün bi keloğlan gelmiş hanım nölur girim içerde iki tas sıcak su ha bu gafacūma su dökim de çıkayım demiş param yok nāpayım demiş. Gız ulan demiş hiç me bir mesele geçmedi gafana demiş yok hanım bişē bilmiyrim ben demiş gene yalvarmış. Yalvardıktan sōna dur dur hanım bir gün benim başıma bi iş geçti demiş ne geçti ulan demiş. Bi gün bi daşın üstinde oturiydim. Bi de baktimki daş başladı sallanmaya sallandı sallandı ardından kırk dane at çıktı demiş ē ē demiş padişahın gızı gittiler su içtiler geldiler o daşın ardına girerken kırkıncının guyrūna asıldım ben de o daşdan içeri girdim. Baktim ki gazanlarla pilavlar yemekler neler neler benüm de garuncüm aç demiş aldum ordan bi gaşuk da pilāvın gıycūndan yemek istedim gafama vurdu bi kepçe demiş kerhane yusuf yemeden senmi yicēsın demiş ona vuran çektim elimi geriye herkes yedikten sona banada bi parçacık verdiler bende yedim demiş uy kelōlan kelōlan oni bidā sōle bana demiş. Kelōlana bidā sōletmiş kelōlan bu hemmamı bu urbalarımı ben sana veriyim sen urbalarını bana ver beni al git o daşın üstine oturtur. Kelōlan diyki aman hanım bennen alayetme ne olursun giriym içeri yıkaniym. Gız tekrarlay yoh diy şaka diyl bu lakırdı. Hadi diy deyişelim deyişiyler urbalarını giyiy kelin urbalarını kel buni aliy gidiy daşın üstine oturttiriy. Otiriy daşın istinde otiriy otiriy bide bakiyki daş başladı sallanmaya. Bakay ardından kırk dane at gidip su içiyler geliyler. O daşın ardına 39 u giriy buda kırkıncı nin guyrūna yapışiy giriye içeriye bakayki yemekler insanlar kerhane yusufu evlendirmişler gızlarını vermişler onun dūni. Bi hafta ongün sōna bunnar çıkaylar gelin gezdirmesine hep birden toplaniyeler gelini alıp gezmeye gidiyler bu usūlan kerhane yusufa yanaşiy başından kelin gabını çıkartiy olmuş bi güzel gız saçları arkasına tōkülmiş başına geleni kerhane yusufa bir bir annatmış kerhane yusufta demişki ne yapayım seni bende bi ananın oliyim, anam var abılam var evim var yirmi senedir bunar beni sahiplendiler anacüm ālamadan gözleri kör oldi yirmi senedur gapumiz açılmamıştır boyuna gadar sirgan bürümüş duriy. Gız diy ona ki ne yaparsan yap ben senden ayrılmam. Nayse bunnar böyle söylemişler gülmişler bi de bakmış kerhane yusuf ki geliyler gıza vurmuş bi şamar bi surecik yapmış gomiş gulānin arkasına gene sabāsi gün gelini almış periler gezmē gitmişler gene çıkartmış gulānin arkasından surecē vurmuş bi şamar etmiş bi gız. Gülmişler söylemişler yimişler bakmışler ki geliyler bu sefer vurmuş bi şamar onı bi elma goymış cebine boyle boyle dokuz ay idare etmişler dokuz aydan sonra doğum zamanı gelmiş demiş

kerhane yusuf ben seni şimdi nâpayım hadi seni yollıyam anneme demiş git demiş gapinin dibinde otur âla ikisinden biri seni alır içeri vermiş buna bi piçak hadi git demiş önüne bi gapi gelir boyuna kadar sirgan vardır bu piçaklan biç gapinin dibine otur de ki kerhane yusufun başı için olsun yolcuyum yolda galdım alın bu gece misafir edin. Gız gitmiş bakmış ki bi gapi boyuna kadar sirgan bürümüş piçaklan biçmiş oturmuş gapinin dibine yolcuyum yolda galdım kerhane yusufun başı için alın beni içeri. Gocagari demiş git yirmi yıllık derdimi depreştirme benim nerden bu orta yere çıktı demiş gocagari gız demiş ki anne etme gidip alayım oni içeri gene ihtiyar oni almamış gene kız yalvarmış en sonunda gitmiş gapiyi açmış bu fakiri içeri almış goymuş ahıra getürmüş ardına vermiş bir eski hasır parçası üstüne vermiş bir eski kilim parçası, gece yarısı bu gızı sancı vuriyi bu gız başlay ağlayıp sızlamay yukardakiler uyanıyler gocagari diyi ki gaak gız, gız gaakıp iniy ahıra ne oldun diy ona sançılanırım diy gebemiydin diy evet diy gedey bi köyli ebesi buliy alıp geliy goyiy bu gızın yanına kendi çıkay üste hay huy derken allah oni gurtariy bir erkek çocuğı dünyaya geliy ebe buni saray peştambalina aliy kuçagina otiriy bi de bakay ki ebe daha horozlar ötmeden bişe oliy pır pır usulan dinliy bakay ki ne olacak bi ses:

Padişah gızı padişah gızı
lohusa gakdi doğrıldı
lebbey sultanım dedi
neyler hop yavrim dedi
uyiy hop yavrim dedi
ardında ne eski hasır dedi
istinde ne eski keçe
başında ne taş
kimdir sana yoldaş
eben sultanım dedi
guş dediki eyvah dedi
benim annem duysa
seni altın köşküme çıkarsa
gabaca yataktan ardına serse
hop yavrimi altın beşiğime
goysa ninni diyi sallasa
padişah gızı diy
lebbey sultanım diy
vakit mi diy

pır diy geçip gidiy.

Ebe bunnari dinledi hiç sesini çıkarmadı sabah oldi ebe yukari çıktı gitti ihtiyarin yanına hanım dedi senin oglin sâ dedi. İhtiyar dediki şus yirmi yıllık derdimi depreştirme ihtiyar ebe dedi ki bu gece ben böyle böyle gonusuk dinledim ister inanım ister inanmayın. Kerhane yusufun hemşiresi dediki ben bu gece ener hastanın yanında yatip dinlerim. Gakti güzel hastaya çorba pişirdi aldı gitti yedirdi yarındasi gecede kendi endi hastanın yanında yatti uyumadı dinledi. Yari gece olince bi guş geldi başladılar gonusmaya ebenin yanında goniştiği gibi gene padişah gızınnan başladı gonusmaga:

Padişah gızı padişah gızı
lohusa gakdi doğrıldı
lebbey sultanım dedi
neyler hop yavrim dedi
uyiy hop yavrim dedi
ardında ne eski hasır dedi
istinde ne eski keçe
başında ne taş
kimdir sana yoldaş

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

ablan sultanım dedi
guş dediki eyvah dedi
benim annem duysa
seni altın köşküme çıkarsa
gabaca yataktan ardına serse
hop yavrimi altın beşiğime
goysa ninni diyi sallasa
padişah gızı diy
lebbey sultanım diy
vakit mi diy
vakit sultanım diy

Sabahlayın gız gakay sevine sevine ana ana gurbanlar olayım benim gardaşum sâ ihtiyar diy ki gız git başımdan dertlerimi depreştirdiniz 'benum diy gız bu sözleri hep annesine anlatıy. Gadıncâz diy ki bu gecede ben eniyim yarındasi gece ihtiyar iniy hastanın yanına uyumuyor dinliy yarı gece olduğu gibi guş gine geliy gene gonaştığı gibi sultanla gonaşiy sabaleyin ihtiyar gakay lohusaya sariliy oh yavrim sen bizim gelinisin ne bilelim biz sedye getitti buni hemmama gönderdi kitçâz yundi yıkandı geldi. Aldi buni altın köşke sikandiler gabaca yatakları yorganları istine altına serdiler. Hop yavriyi altın beşiğine goydiler. İhtiyar otirdi beşiği sallamaya. Yarındasi gece oldi kerhane yusuf o gızın penceresine geldi sesledi sesledi bakti ki ses yok çıktı köşke sesledi onların da hiç biri yatmamış uyumamış oni pekliyler geldi gondi bir demire gonaşmaga başladı iytiyar nene gulânnan hepisini dinledi yüreciği kani oldi sabahleyin gakti geline yalvardi gel bu pencerenin demirlerini hep ziftliyelim biz buni turalim gelin de söylediki neneciğim bizi periler öldirir öldirirse öldirsin dedi. Gakmışler ne gadar demir varsa hepisini ziftlemişler ihtiyar gelinine tenbih etmiş gızım gonaşursunuz gonaşursunuz vakit degil dersin horozlar öter o da beni adem olur aluruk oni içeri gakmışler gelin gaynana pencereleri hep ziftlemişler akşam olmuş oturmuşler peklemişler bir de bakmışler ki kerhane yusuf geldi gonacak gonacak gonamaz bi şe etmiş kör topur tonmuş gonaştığı gibi de yapışmış. Gonaşmışler gonaşmışler en son sormişki: Padişah gızı vakitmi vakit degil. Tekrar bidaha gonaşmışler sormiş tekrar vakitmi vakit degil demiş gız bidaha gonaşırken horozlar gıkıgıgı diyerekten ötmüşler üttüğü gibi bu beni adem olmuş buni içeri almışler eyi mi ettiniz şimdi gelirler bizim tiftiğimizi göge atarlar annesi demişki ölüm ben seni görümde beni ne yaparsa yapsınlar demiş. Bir zaman sôna bakmışler ki garşiden bir siyeh bulut yerlen göğ bir geliy. Eh demiş işte geliyler annesi demişki gelsinler ne yapayım kerhane yusufun tarafından ki topal garga çıkmış perilerin gerşisine, yalvarmış yakarmış bunun bi kör anneciği var sizi pirakup gidenin peşine niye düşüysiniz. Bi tanesi demişki esseh söylyor bu garga yarisi de demişki gidup tiftiğini göge atacuguk demiş gene bu garga yalvarmış yalvarmış bunlara gul gurban olmuş bunların hepisini geri çevirmiş bakmışlar ki olduğu gibi o bulut geri döndi geri garga gelmiş bunların yanına gördünüzmi ben onlara yalvardım yakardım geri çevirdim şöyle dedim böyle dedim. Onlarda ölinceye gadar senin yiyeceğin yemin burda önine çuvalan yemi tökmüşler. Gocagari ihtiyar gadun sevinmiş sevinmiş tekrar gakmış gelinle oğlını nikâh etmiş toy düğün etmiş onlar ermiş muradına biz çikalum tahtına.

V. Kirazoğlu Padişahının Oğlu

Bir varımış bir yogımış bir padişah lasasını çıkırtmış demişki lala ben senden kirazoglu padişahının oğlının yüzüğünü isterim getiriyen getirirsin sana kırk gün müsade getirmessen başını cellât ettireceğim demiş. Lala da gelmiş evine lalanın altın sandalyesi varmış oturmuş düşüniy gelmiş büyük gızı bubacüm ne düşüniydin demişki ah gızım ben düşünmüm de kim düşünsin padişahımız kiraz padişahının yüzüğünü istiy kırk gün müsade verdi bana getirirsem ne alâ getirmezssem başım cellât edecek demişki bubacüm ben de bildim ki elmas küpemin teki yitti ben gider onu getiririn. Eh hadi bakalım gızım demiş. Bana sen bi kat erkek elbisesi bir at ben gider getiririn. Erkek elbisesini giymiş atın istine binmiş yola revan olmuş bubasida

arkadan hemen elini yüzünü garalamış yolda köprü varmış gitmiş köprünün altına girmiş bakmış ki gızı gâşidan geliy gızın gâşısına arap olmuş çıkmış gız gorkmuş ay anacığım demiş geri dönmüş ondan evvel geriye dönmüş elini yüzünü yıkamış sandalyesinde otirmiş bakmışki gızı geliy gızım niye döndin demiş ah bubacıgım demiş köprünün altından bi arap çıktı az galdi beni yiydi gorkdum demiş onun için döndim geri. Bu sefer ortanca gızı gelmiş baba altın sandalyeden gakmış gümüş sandalyede otirmiş gızı sormışki bubacıgım senin sıkıntın nedür demişki gızım yapamıyacak oldugun şeyi ne sorarsın demişki buba yaparım eh yaparsan bizim padişahımız kirazoglı padişahının yüzüğünü istiy onun içündür merakım. Gız demişki bana bir at bi kat erkek elbisesi alır gelirim sōna demiş hazır demiş istediklerin gızım gız değişmiş ata binmiş yola revan olmuş bubası heman arkasından gine elini yüzünü garalamış hemancak gitmiş köprünün ardına girmiş bakmış gızı geliy köpriye dogri o gızının da önine arap gibi çıkmış gız oy bubacıgım demiş dönmüş bubası ondan evvela gelmiş elini yüzünü yıkamış oturmuş. Bakmış ki gızı geliy gızım niye döndin demiş bubacım köprünün altından bir arap çıktı az galdi beni yedi demiş bu sefer baba gakmış gümüş sandalyeden bakır sandalyeye otirmiş düşünüy gelmiş en küçük gızı bubacım ne düşünüyorsun demiş demişki gızım ablalarının yaptığı gibi sen de yapacak dilmisin demiş yalvarmış küçük gız söyle bakam derdün nedür. Demişki padişahımız kırk gün müsade verdi kirazoglı padişahının yüzüğünü istiy getirmezssem başımı cellat edecek. Gız demişki bubacım düşünme ben oni sana getiririm. Bana bi konuşan küçücük fino, bi çift silah bi at bi kat erkek urbasi hemencek at hazır elbise hazır bi konuşan fino bulmuşlar. Bir çif pıçak gız yola çıkmış bubası gene hazırlanmış arab olmuş köprünün altına girmiş gızının önine çıkmış gız haman davranmış silaha silahe görünce arab kaçmış bu köprüler üç daneymiş gitmiş ikinci köprüde gızın önine çıkmış gız heman silaha davranmış gene kaçmış bu sefer üçüncü köprünün ardına girmiş ordada gene gızının önine çıkmış gene gız silaha davranmış ordan gene kaçmış gız üçüncü köpriyi de geçmiş. Bubası arkadan dediki allah selamet versin döndi evine geldi oturdi pekiy şimdi gızının yolını . . .

Gız gitti gitti kirazoglı padişahının bahçivanına kadar gitti çıkartti bi avuç altın verdi şu atımı her ne vakit istersem bana verirsin dedi. Bahçivan da pekiy dedi. Şehzadeye de haber yolladılarki misafir geldi o da buyursun gelsin diye haber gönderdi gızı aldı gittiler saraya. Birgün iki gün bu padişahın öli gızın yüzüne baktıkçe galbi başka dürli oliy. Gidiy annesine diyki ah annecim buraya gelen misafir gızdır. Ah ölüm diy kız bu kadar yola gelebilirmi gene öli söylüyorki

gulagında mençüş yeri
golinde bilezik yeri
barmagında yüzük yeri
itin de köpən gızı
yakti yandirdi beni

Fino da gapilerda puf puf geriye. Bişē anyō gibin bu sözleri dinliy hanımına birbir söyliy hanım senin için böyle söyliyler hanımı ses etmiyor.

Padişahın hanımı oglına söyliyki de arkadaşına hadi arkadaş biraz gezelim bizim inci mercan bahçemiz vardır. Sana göstereyim gız isa inciye mercanı gördüğü gibi başlar toplamaya erkeğ isa silah tarafına gider. Bunnari fino duyay hep gelip hanımına haber veriy. Hanım sakın bakma inciye mercana ben sana kuyrugumin ardında bir kelep incile bir kelep mercan yaparım. Sen yalanız bana dikket eyle ben hangi silaha kuyrugumi vurissem sen oni dut buni sevdim de. Pekiye diy hanım buna geliy şehzade arkadaş diy bi kaç gün oldi siz geleli ben sizi hiç bi yere getirüp gezdiremedim. Hadi bizim bi ba'çe var inc i mercan var içinde silah var hadi gezelim gakiy gidiyler bahçeyi geziyorlar gız inciye mercana hiç bakmay dikket ediy fino hangi silaha vuruyorsa bu silah güzel diy. Padişah oğlu diy ki ben sana verdim begendinisa al. Dolaşiyler geliyler eve fino da beraber. Padişahın hanımı oglına soriy ki nasıl buldun arkadaşın ne yaptı bahçede. Diy ki annecim gitti de en iy silahe dutti ben sana demedimmi ki buralara gız gelemez gene olan diyki ah annecim annecim diy

BEŞ TRABZON MASALI VE BİR TAHLİL DENEMESİ

gulagında mençüş yeri
golinde bilezik yeri
barmagında yüzük yeri
itin de köpən gızı
yakti yandirdi beni

Gine aradan birkaç gün geçiy olan gidip gelip annesi yanında ağlay söyliyö annesi bigün diy ona ki oglım çıkıp geziysiniz bayırlarda kırlarda söyleki arkadaş benim çışim geldi senin gelmedimi. Ölan ise senin gibi attırır belli olur. Gelip buni hanumina haber veriy. Bi ufacukda galem kesiy getiriy sana böyle bi teklifte bulunacaklar göriym seni diy kız pekiy diy. Alıp cebine galemi goyiy. Sabah oliy, yemekten söna gezmeye çıkaylar. Gezdiler gezdiler dedi padişah öli ki arkadaş benim su dökmem geldi senin gelmedi mi o da söyliy ki benimde geldi hadi bi su dökelim. Onunkinden gızinki daha fazla attiriy. Gene döniyeler dolaşıyler eve geliyler. Soray annesiki ölüm nâptiniz. Annecim benden fazla attirdi. Gördinmi ölüm ben sana demiyimki bu oglandı. Gene aradan birkaç gün geçiy gene olan geliy annesine gene başlay sizlanmaya. Annesi bu sefer diy ki ölüm diy bu gece sizin yatânizi bi odaya seriyim başlarınızın ardına birer demet gül koyayım ki sabâleyin ben bakarım gız isa sarır solar erkegisa solmaz. Söyleki bu gece bi odada yatacuguk arkadaş gine fino bunnarı duyuyö gelip hanumina söyliyö. Diyorki hanım oda gapisini aralık piraktir çünkü ben senin ayak ucunda yatacâm sabâ garşı ben senin gülünü deştiririm gızda pekiy diy geliy şehzade arkadaş bu gece ikimiz bi odada yatacuguk annem öyle söyledi pekiy diy gız olsun diy ama diy gız oda gapisi aralık duracak benim finom ayak ucunda yatacak pekiy diy şehzade gapi aralık dursun akşam oliy şehzadenin annesi iki yatak seriy başlarınin ardına da birer demet gül goyiy. Gızın bundan haberi yok. Geceliklerini giymişler yatmışler. Finoda haniminin ayak ucundan girmiş yatânin içine arkasını çevirmiş hanimına fino guryunu haniminin iki bacâ arasına goymış uyumış padişah öli uyumamış epî bi zaman geçmiş usulan padişah öli elini yorganın ardından elini sokmış gızı muayene edecek gızmidir erkektir. Finonun guyrü eline vurınca hemen çekmiş elini yatâna çekilmiş öyle uyumış galmış sabâ gadar. Fino sabah namazından evvel gıkmiş haniminin başının ardından gül demetini almış gitmiş batçeye atmış tekrar temiz gül kesmiş demet etmiş haniminin başının ardına goymış gene girmiş yerine uyumış sabah olmuş annesi çayı hazır etmiş gâkin çocuklar diye seslenmiş gâkmiş gitmişler çaye çayden gâkmişler istlerini giymişler batçeye çıkmışler. Orden şehzadeyi çârmışler gel ölüm azıcık demiş yastikleri galdirmiş gel bak ölüm demiş bak onunki seninkinden daha taze duriy gız olsa böyle durmazdı demiş olan bişê dememiş. Aradan yine bigaç gün geçmiş gene olan gidip gelip annesine sizlanıy:

gulagında mençüş yeri
golinde bilezik yeri
barmagında yüzük yeri
itin de köpən gızı
yakti yandirdi beni

Bu sefer şehzanın annesi diykt ölüm al oni denize git gız ise meydana çıkar diy buni fino duyay gelip hanimına haber veriy yarin diy hanım denize gedeceksiniz o sana bakayken soyun bakmazken dümelerini ilikle diy öyle öyle o soyunsun atlasun denize pekiy diy gız geliy şehzade arkadaş diy bugün denize gidelim hava pek sıcak diy. Peki diy gız. Gittiler bunner şındicek deniz kenarına şehzade bakayken gız soyiniy bakmazken iliklerini ilikliy. Öyle öyle şehzade soyindi gızda giyinmiş fino diy hanıma ki hanım ben şimdi gider denize öte taraftan guyrümü sokar bi çalkalarım denizi diy fırtına olur gızda soyiniy fino gidiy öteki baştandenize kuyrünü sokup denizi bi çalkalay bi fırtına bi fırtına az galdiki şehzade bogula şehzade aman arkadaş elimden dut beni dışarıya al boguluyorum. Şehzadeyi zorla dışarı alıyorlar toplanıp eve geliyorlar. Annesi soriy ki nâptiniz ölüm diy ki olmadı annecim furtuna çıktı yikanamadık e ölüm iki gün söra hemmama al git oni gız isa meydana çıkar diy gene buni fino hanimına söyliy diyöki hanım ben hemmama garişamam düşerim külhana da yanarım diy buni sen becer diy şehzade sabâ leyin geliy sen geleli

hiç hemmame gitmedik hadi bi hemmame gidelim diy pekiy diy gız. Gâkdi hemmame gittiler şimdi padişah öli bakarken gız soyiniy bakmazken iliklerini ilikliy öyle öyle padişah öli soyiniy gız da soyunmamış oliy padişah öli barmāndan yüzü çıkartiy bōçasına goyiy gız buni görüy çocuk diyki ben soyundum sen niye soyunmadın gız diyki sen git bende geliyrim. Şehzade içeriye gider gitmez hemen gız istini giyniy cebinden çıkartiy üç parça kahat birine yaziyki: *yaz geldim güz gidiyrim* ebirine yazayki: *olan geldim gız gidiyrim* üçüncüsüne yazayki: *kirazogli padişahinin yüzünü aldım gidiyrim*. Girey hemmamin ara gapılarına yapıştıriy dışarıya çıkay hadi fino diy aliy finosini dogri bahçivane. Bahçivane gene çıkartiy bi avuç altın veriy aliy atini pinip yolına revan oluyō.

Gelgelelim şehzade ustanin birine diyō ki dışarda bi arkadaşım var, bakın niye gelmedi gidiy bakay geliy diy ki beyim kimse yok dışarda şehzade açık daha duruy yollay ustayı o da gidiy geliy ki beyim kimse yok dışarda diy. Kendisi galkay giyiy lalinleri gidiy bakmaya ara gapıyı açay gözine kâtlar ilişiy. Diyi ki şunmar nedir ustalara verin bakayım, kapılardan koparıp koparıp padişah ölinin eline veriyler. Padişah öli okiyō ki:

yaz geldim güz gidiyrim
olan geldim gız gidiyrim
kirazogli padişahinin yüzünü aldım gidiyrim

Buni okudigi gibi düşüp bayiliy başı yariliy. Buni ustalar galdiriylar elini yüzünü yıkaylar bi arabaya goyaylar dogri saraya. Annesi görüy akli başından çıkay gadinin. Şehzade diy ki gördün mü anne ben sana demedim mi kaçtı. Annesi de diy ki üzölme ölüm getirtmesi onin kolaydır. Öyle yatsın. Gelgelelim gız yüzügi aldı gitti. Bubasina verdi. Bubasida padişaha teslim etti. Gurtildi idamdan. Gız oraya gideli kırk gün olmuş hiç uyku uyımamış annesinnen bubasinin iki yatānin arasına buna bi yatak yapmışler soyunmuş tökinmiş geceliklen yatā girmiş. O orda uyisin. Gelelim şehzadeye: Şehzade bi cazi gocagari buliy bi avuç altın veriy diy ona ki falan padişahın lalasinin küççük gızını bana alup geleceksin. Cazi pekiy diy. Cazi o gece gündizden yolanmış caziligini dakinmiş akşamdan küpün istine binmiş bi kamçı vurmuş uçmuş gitmiş. Dogri kizin evinin damına inmiş yari gece olincaya kadar orda otirmiş herkes uyidikten sōra hepsinin istine ölü toprā ekmiş gızı almış küpün içine gomiş bi gamçı vurmuş uçmuş dogri padişahın sarayına gızı küpten çıkartmış padişahın öli yataktan çıkmış oni onun yatāna yatırmış pirakmış gitmiş. Padişānen öli sedirin istinde otiriy gız uyir. Uykusunin arasında söyliy böyle anne, anne baba, baba padişahın ölinin şaki bülbüllerinin sesi ötiyō bi demiş iki demiş padişahın öli demiş ki annen de ana, baban da sana gurban, padişahın öli da sana gurban demiş bu ses gızın kulāna girmiş bi gözlerini açmış bakmış ki padişānin öli otiriy başının ucında. Gız oni görince ellerinnen yüzünü gapamış padişā öli söylemiş ki nasıl geçer misin pak ben seni nasıl getüttürdüm. Ondan sōra bu gızı nikāh etmişler kırk gün kırk gece toy düğün yapmışler eglenmişler.